Alternatif Politika, 2022, 14 (1): 32-65
https://doi.org/10.53376/ap.2022.02

TÜRKİYE'NİN SINIR VE GÖÇ YÖNETİMİ: DİNAMİK VE İLİŞKİSEL BİR ALANIN TARİHSEL DÖNÜŞÜMÜ

BORDER AND MIGRATION MANAGEMENT OF TURKEY: THE HISTORICAL EVOLUTION OF A DYNAMIC AND RELATIONAL FIELD

Çağla LÜLECİ-SULA*

ÖZ

Uluslararası Siyaset Sosyolojisi, dünya siyasetinin sosyolojik bir perspektiften çalışılması gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım güvenlik çalışmalarıyla neredeyse organik bir ilişki içindedir. Uluslararası Siyaset Sosyolojisi güvenliği rutin bürokratik pratikler üzerinden tanımlayarak güvenlik çalışmalarının ontolojisini genişletmektedir. Bu yaklaşımı benimseyen araştırmacılar göç yönetimi ve sınır güvenliği pratikleri konusuna da önemli bir ilgi göstermektedir. Bu makalede, var olan Uluslararası Siyaset Sosyolojisi çalışmalarının bir kısmında, politika ve pratiklerdeki dönüşümler vurgulanmaksızın, ağırlıklı olarak mevcut sınır sosyolojisine odaklanılarak sınır güven(liksiz)liği alanının dinamik karakterinin gözden kaçırıldığı savunulmaktadır. Bu iddia ile işaret edilen durum, Uluslararası Siyaset Sosyolojisinin, sosyal ve ilişkisel bir ontolojik duruşa dair bağlılığıyla da uyumsuzluğa sebep olabilmektedir. Bu çalışma "Kuruluşundan günümüze Türkiye'nin göç yönetimi ve sınır güven(liksiz)liği alanı nasıl dönüşmüştür?" sorusuna yanıt aramaktadır. Teorik olarak, çalışma "alan"ların dinamik karakterine vurgu yaparak Uluslararası Siyaset Sosyolojisi

* Dr., TED Üniv., İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, cagla.luleci@tedu.edu.tr, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-0534-8271

* Makale Geliş Tarihi / Article Received: 03.11.2021
Makale Kabul Tarihi / Article Accepted: 02.02.2022

literatürüne katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Çalışmanın ampirik katkısı ise Türkiye'nin kuruluşundan bugüne uyguladığı göç ve sınır politika ve pratiklerinin tarihinin bir dönemselleştirmesini sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Siyaset Sosyolojisi, Sınırlar, Türkiye, Göç, Güven(liksiz)lik.

ABSTRACT

International Political Sociology (IPS) emphasizes the need to bring a sociological perspective to the study of worlds politics. It enjoys an almost organic relationship with security studies. IPS broadens the ontology of security by defining it in terms of routine bureaucratic practices. Scholars of IPS also show a significant interest in migration management and border security practices. This article argues that most IPS studies tend to overlook the dynamic character of the field of border in/security by focusing extensively on the current sociology of border in/security fields. The situation indicated by this claim may also cause incompatibility with Political Sociology's commitment to a social and relational ontological stance. Accordingly, this article asks, "How has Turkey's migration management and border in/security field transformed since the establishment of the Republic?" The article has two main contributions. Theoretically, it contributes to the literature on IPS by underlining the dynamic character of 'fields.' Empirically, it presents a historical periodization of Turkey's migration and border policies and practices.

Keywords: International Political Sociology, Borders, Turkey, Migration, in/security.

GİRİŞ

Sınır güvenliğinin "alanlar" (*fields*) olarak incelendiği ve pratik kuramının benimsendiği çalışmaların birçoğunda, mevcut sınır güvenliği pratikleri incelenerek, tanımlanan alanın güncel sosyolojisinin anlık bir fotoğrafı sunulmaktadır (Bkz. Topak, 2014; Frowd, 2014; Casas-Cortes vd., 2014; Andersson, 2016; Isleyen 2018; Sari ve Dincer, 2017; Şanlıer Yüksel, 2020; Toğral Koca, 2020). Bu çalışma, uluslararası siyaseti sosyolojik bir perspektiften ele almakta önemli yol kat eden bu analizlerin bir kısmında, Uluslararası Siyaset

Alternatif Politika, 2022, 14 (1): 32-65
https://doi.org/10.53376/ap.2022.02

Sosyolojisi'nin (USS) halen sosyal ve ilişkisel bir ontoloji benimseye dair taahhüdünün tam olarak yerine getirilemediğini savunmaktadır. Bu taahhüte göre, ilişkisel bir ontolojide birimler sabit öğeler değildir; durmaksızın, ilişkilerce yeniden oluşturulurlar (Guzzini, 2017: 370; Depelteau, 2015). Bu ontoloji, neredeyse zorunlu olarak süreçlerle ilgilidir ve sürekli yapım aşamasındadır. USS'nin bu önemli taahhüdünü gözden kaçıran çalışmalar, alanların dinamik karakterini ve bunların siyasetteki köklerini de gözden kaçırabilmektedirler.

Bu çalışmada, sınır güvenliği alanındaki önemli dönüşümleri ve bunların siyasi süreç içindeki kaynaklarını ortaya çıkarmak üzere alanın tarihsel gelişiminin izleri sürülmektedir. Bu sayede biri teorik, diğeri de ampirik olmak üzere iki katkı yapılması hedeflenmektedir. Teorik katkı, USS'nin alanların toplumsal ve dinamik oluşumlar olarak analiz edilmesi taahhüdünün yeniden canlandırılmasıdır. Ampirik katkı ise Türkiye'nin göç ve sınır güven(liksiz)liği yönetimindeki önemli değişim noktalarının tespit edilmesiyle, bu alanının dinamik yapısını vurgulayan anlamlı bir dönemselleştirmesinin yapılmasıdır.

İlk olarak, başta Yunanistan ile ilgili olmak üzere nüfus mübadelesi politikalarına odaklanılarak Türkiye Cumhuriyeti'nin 1960'lara kadarki erken yılları irdelenmektedir. Bu dönemin incelenmesinin sebebi, 1951 Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi sınırlama örneğinde görüldüğü gibi, Türkiye'nin mevcut bazı politika ve pratiklerinin köklerinin burada yerleşik olmasıdır. İkinci olarak, Avrupa Ekonomik Topluluğu`nun (AET) kurulmasından 1980'li yıllara kadar Avrupa'ya yönelik kitlesel işgücü hareketliliği nedeniyle Türkiye, göç veren bir ülke olarak incelenmektedir. Üçüncü olarak, 1980'lerin sonlarından beri Orta Doğu, Kuzey Afrika ve Asya'dan AB topraklarına artan göçten dolayı Türkiye'nin bir transit ülke olarak görülmeye başlandığı sürecin izi sürülmektedir. Dördüncü bölümde, Türkiye'nin resmî AB üyelik adaylığını takip eden süreç ve esas olarak bu gelişme etrafında şekillenen sınır güven(liksiz)liği ilişkileri analiz edilmektedir. Son bölümde, Arap Ayaklanmaları ve Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması`nın yanı sıra Türkiye'nin Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) sonrasındaki süreç mercek altına alınmaktadır. Türkiye`nin komşu bölgelerinden artan göçün yoğunlaşması ve AB adaylık sürecinin yavaşlaması nedenleriyle bu dönemin, Türkiye ve AB taraflarının farklılaşan motivasyonlarınca şekillendiği öne sürülmektedir. Çalışma aynı zamanda Türkçe akademik yazında eksikliği bulunan USS, pratik kuramı, güven(liksiz)lik gibi uluslararası yazında çokça tartışılan kavram ve kuramları Türkçe yazına kazandırmayı hedeflemektedir.

Çalışma, İçişleri Bakanlığı ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü raporlarının, AB İlerleme Raporlarının (1998-2019), Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırları için Operasyonel İşbirliği Ajansı (Frontex) yıllık faaliyet raporlarının

(2005-2019), Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) raporlarının, çeşitli politika belgelerinin, resmi evrakın (anlaşma, ulusal mevzuat, yönetmelik ve genelgelerin resmî metinleri), uluslararası ve hükümet dışı örgütlerin raporlarının, basın bültenlerinin, politika oluşturucuları ve uygulayıcılarının resmî demeçlerinin, ve bunlara ilaveten literatürdeki ikincil kaynakların incelenmesi üzerine bina edilmiştir.

1. SINIR GÜVEN(LİKSİZ)LİĞİ, İLİŞKİSELLİK VE ALAN

Disiplinler etrafındaki önceden belirlenmiş sınırları sorgulayan USS araştırmacıları, siyaset sosyolojisinin, uluslararası siyaset ile ilgilenir hale getirilmesi gerektiğini vurgular (Bigo ve Walker, 2007: 730; Guillaume ve Bilgin, 2017). Uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi ve kamu yönetimi, sosyoloji, antropoloji, etnografi gibi birçok farklı disiplinden faydalanan USS çalışmaları, sosyal teorideki pratik yaklaşımını benimser ve "gündelik siyasetin sıradan bürokratik kararlarını" incelemeyi amaçlar (Bigo, 2008: 127). Bu yaklaşımın güvenlik çalışmalarıyla da neredeyse organik bir bağı bulunmaktadır (Mutlu ve Lüleci, 2017). Söz konusu güvenlik olduğunda ise USS çalışmalarında, Sosyolog Bourdieu'nün, "güvenliği, normlar, değerler veya çıkarlardansa pratikler açısından yeniden düşünme" dürtüsünden geniş ölçüde yararlanılır (Bigo, 2016: 72). Güven(liksiz)lik, günlük pratik ve politikalara yerleşik güvenlik(siz)leştirme süreçlerinin sonucudur. Her ne kadar sınır güven(liksiz)liği alanını inceleyen USS çalışmalarının çoğu aktörlerin mevcut pratiklerine odaklanıyorsa da USS temelde 'sabit' ve verili değil 'ilişkisel' bir ontolojik anlayışa dayanmaktadır. Buna göre ne aktörler ve davranışları ne de kavramlar kendilerini meydana getiren ilişki ağlarından bağımsız ve durağan şekilde var olabilirler (Rajaram 2017: 92). İlişkisel yaklaşımda her analiz nesnesi kendine özgü bağlamı içindeki konum ve durumuna göre anlam kazanır (Mohr 2013: 101). Bu perspektiften bakıldığında, pratikler ve aktörler kendi etkileşimleri ile oluşturdukları dinamik siyasi ve sosyal bağlamlardan ayrı düşünülemezler (Emirbayer, 1997: 293-294). Bu sebeple, sınır güven(liksiz)liği pratikleri siyasi ve tarihsel bağlamından soyutlayarak çalışıldığında kaçınılmaz olarak eksik bir hikaye sunacaktır.

Bourdieucü perspektif, belirli alanlar olarak kavramsallaştırılan sınır güven(liksiz)liğini ampirik olarak görselleştirecek veya sergileyecek araçları sunar (Madsen, 2017: 107). Bourdieu (1985: 22) alanı; rekabetçi, iş birliğine dayalı, hegemonyacı veya birbiriyle kesişen nesnel ilişkilere sahip spesifik bir saha olarak tanımlar. Güven(liksiz)lik pratiklerinin alanı, "birbirine bağlı beşeri pratiklerin tüm rabıtalarına" işaret eder (Schatzki, 2001: 11). Başka bir ifadeyle, bu alan kendi eylem kodlarına sahip çok sayıda aktörün ilişkisel pratiklerinden meydana gelir. Bourdieu'nun alanında aktörlerin pratikleri yoğunlukla bu aktörlerin alan içindeki

yapısal pozisyonları ve sahip oldukları kapitalin türü ve miktarı tarafından belirlenir. Sosyal alanlar aktörlerin pozisyonları ve ilişkileri tarafından kurulup yok ediliyorlarsa, bu onların sürekli bir değişim içinde olduklarını gösterir (Wilkinson, 1970: 313; Elias, 1978). En dirençli alanlar bile yalnızca belli sürelerle oldukları gibi kalabilirler, çünkü kendilerini oluşturan ilişki ve alışverişler de sürekli hareket halindedir. Bu yüzden, tarih-dışı olan ve güç ilişkilerinin dönemsel dönüşümünü dikkate almayan alan incelemeleri her zaman limitli kalacaktır.

Fakat şunu belirtmekte fayda var ki gerek yöntemsel kısıtlar dolayısıyla gerekse sosyal araştırmacının tamamen objektif olması beklenemeyeceğinden, bir alanı oluşturan tüm ilişki kanallarını en derin köklerine inerek incelemek pratikte mümkün olmayabilmektedir (Depelteau, 2015: 14). Bu bakımdan bir alan incelemesinin kaçınılmaz olarak bazı olayların öne çıkarıldığı ve diğerlerinin arka planda kaldığı bir süreç olacağını unutmamak gerekmektedir. Amaç mümkün olan en dikkatli şekilde, uygun araçlar ve açık yöntemlerle (araştırmacının perspektifinden bağımsız olmayan) gerçekliğin incelenerek yansıtılması ve alanın kendine özgü belli başlı özelliklerinin ortaya çıkarılabilmesidir. Bu çalışma, USS'nin burada belirtilen kuramsal taahhütlerine bağlı kalmaya özen göstererek, sınır güven(liksiz)liği alanını farklı aktörlerin ilişkisel pratiklerinden oluşan, bu ilişkiler ve alışverişler tarafından sürekli yeniden inşa edilen, kendine özgü ve gevşekçe tanımlanmış kalıplarca (*pattern*) yönlendirilen sosyal ve siyasi bir ortam olarak ele almaktadır. Türkiye'nin sınır ve göç yönetimi alanının tarihsel süreç içinde ülke içinden ve dışından birçok aktör tarafından nasıl sürekli dönüştürülerek yeniden üretildiğini incelemektedir. Emirbayer'ın (1997) ayrımına referansla, çalışma gerçek kişiler olarak göçmenlerin veya güvenlik personelinin bireysel tecrübelerine dayanan bir 'mikroskobik' analiz düzeyini benimsememekte, çeşitli devlet ve devlet dışı yapanların (*agent*) bürokratik politika, pratik ve ilişkilerine odaklanmaktadır. USS yaklaşımının önemli isimlerinden olan Bigo'nun (2005; 2014) birçok çalışmasında ortaya koyduğu sınır güven(liksiz)liği alan tanımlamasına yakın olarak, bu analizin odağı, bahsi geçen sosyal ve siyasi ortamı oluşturan çeşitli aktörler ve onların pratiklerinin birbiriyle olan dinamik ilişkileridir (Bigo 2013: 124). İlişkilere odaklanırken, iç ve uluslararası siyasi bağlamın yine süreçsel (*processual*) olarak bu alanları nasıl dönüştürdüğünü göz ardı etmeyerek bu göç ve sınır yönetimi pratiklerini siyasi ve tarihsel bağlamı içinde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, sosyal ve siyasi alanları oluşturan güç ilişkilerine sorgulayıcı bir gözle yaklaşma, bu ilişkileri verili ve doğal durumlar olarak ele almama iddiasındadır. Daha açık ifade etmek gerekirse, örneğin bir aktörü verili şekilde baskın (*dominant*) olarak tanımlayıp analizi bunun üzerine başlatmak yerine, bu baskınlığın belli tarihsel ve siyasi bağlamda var olabildiğini ve bunun bağlamsal, sürekli değişime açık dinamik bir

durum olduğu iddiası üzerine inşa edilmektedir. Bu durum alanın kurallarını belirleyen çatışmacı, işbirlikçi gibi ilişki biçimleri tanımlamaları için de geçerlidir. Bu amaçla, çalışma Türkiye'de göç ve sınır yönetimi alanını beş ayrı tarihsel süreçte inceleyerek, her dönemde etkili olan aktörlerin, pratiklerin ve ilişki biçimlerinin değişimini incelemekte; böylelikle bu alanın siyasi, sosyal ve dinamik karakterini vurgulamaktadır.

2. YENİ KURULAN DEVLET OLARAK TÜRKİYE

Finer'ın (1974) "Bugün bir kişiye bir devlet kurmasını söylerseniz, hemen net ve savunulabilir bir kara sınırı oluşturacak ve orada yaşayanlardan kendisine sadakat göstermesini isteyecektir" sözleriyle ifade ettiği gibi, sınırlar ulus-devlet inşasının en önemli unsurlarındandır. Bu bağlamda, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin erken reflekslerinden biri dış sınırlarını tartışmaya yer vermeyecek netlikte hukuki olarak tanımlamak ve bu sınırlarla çevrili alanda mümkün olduğunca yönetilebilir bir topluluğun yaşayacağından emin olmaya çalışmak olmuştur. Bu güç, devletin egemenliğini de yeniden üreten bir araç ve gösterge olması bakımından önem arz etmiştir. Egemenlikle ilgili bu kaygılar devletin sınır güvenliği ve göç ve hareketlilik yönetimi politikalarına da etki etmiştir. Böylece, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin hareketlilik politikaları, 1923 gibi erken bir tarihte başlayan, alanın ilk on yıllarına damgasını vuran Yunan ve Bulgar nüfusları ile Türk nüfuslarının mübadelesine ilişkin sözleşmeler ile vücut bulmuştur. Türk ve Müslüman nüfustan oluşan homojen bir toplum elde etmek üzere, gayrimüslim nüfus Anadolu'dan Avrupa'ya gönderilmiş, çoğunluğu Balkanlar'dan olmak üzere Müslüman Türk nüfus da Türkiye'ye yerleştirilmiştir. "Tesis edilecek modern toplum"un "Türkleştirilmesi ve Müslümanlaştırılması" hedefleri nedeniyle devletin asıl endişesi, Avrupa'ya kimin göç ettiğinden ziyade ülkeye kimin geldiği olmuştur (İçduygu ve Aksel, 2013: 170). Yunanistan ile 1923, Bulgaristan ile de 1925 yılında mütekabiliyet esasına dayalı anlaşmalar yapılmıştır. Türk hükümeti, 1964 yılında Ankara Anlaşması'nın ilgili maddelerini iptal edecek ve "ülkenin iç ve dış güvenliğine" tehdit oluşturduklarını ileri sürdüğü Türkiye'de ikamet eden Yunanistan vatandaşlarını sınır dışı etmeye başlayacaktır (İçduygu vd., 2008: 372; Eren, 1966). Yunanistan da nüfus mübadelesini, kendi "ulusal güvenlik kaygılarını" gidermenin bir unsuru olarak addettiği homojenleşmeyi elde etmenin bir mekanizması yapmıştır. Böylelikle karar oybirliğiyle alınmış ancak taraflar, ne tür yasal düzenlemelerle kimlerin gönderilip kimlerin kabul edileceği gibi, hareketliliğin operasyonel detayları üzerinde anlaşmazlıklar yaşamışlardır (Yildirim, 2006).

Anadolu ile Avrupa arasındaki nüfus hareketliliğinden sorumlu ilk kurum 1872 yılında kurulmuş, 1916 yılında da Aşâir ve Muhâcirîn Müdirîyet-i

Alternatif Politika, 2022, 14 (1): 32-65
https://doi.org/10.53376/ap.2022.02

Umumiyesi adını almıştır (İçduygu vd. 2009). Nüfus mübadelesinden de sorumlu olacak ilk bakanlık olan Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti 1923 yılında kurulmuştur. Bu yeni bakanlık, Yunanistan'ın Mülteci İskân Komisyonu ve Muhtelit (Karma) Komisyon ile birlikte nüfus mübadelesinin bürokratik pratiklerini hayata geçirmiştir. Nüfus mübadelesinin pratiklerinden asıl sorumlu kurum Muhtelit Komisyon olmakla birlikte hükümetler, süreci etkilemek veya tayin etmek yolunda ulusal kurumlarını kullanmaya teşebbüs etmişlerdir (Yildirim, 2006). Alan, esas olarak bu kurumlar arasındaki rekabetçi ilişkilerden ibarettir.

Türk Bakanlık, yetki hususunda devlet içindeki mahalli komisyonlarla anlaşmazlıklar da yaşamıştır (Güner, 2007: 1463). Göçmenlerin yerel düzeyde kabulü, giriş ve çıkışları gibi sınır pratikleri, mahalli mülki amirin başkanlık ettiği bir komisyonca yapılmıştır. Komisyonlar; Ordu, Maliye, Sağlık ve Ekonomi vekaletlerinin birkaç mahalli memurundan oluşturulmuştur. Bu komisyonlar, "anarşist, cani, casus olanları ve millî harekette Yunanlılarla birlikte mücadele etmiş" olması muhtemel olanları ve bulaşıcı hastalık taşıyanları ayıracak kimlik kontrolleri yaparak sınırlardan kimin kabul edileceğine dair kararları almakla sorumlu tutulmuştur (Güner, 2007: 1456). Bu özellikleri taşıyan kişiler, tespit edildikleri anda geldikleri Yunanistan veya Bulgaristan'a sınır dışı edilmiştir.

Onlarca yıl Türkiye'nin iltica ve göçe dair tek yasası, 1934'te kabul edilen (2510 sayılı) İskân Kanunu olmuştur. Kanun, 'Türk milli kimliğine dayalı homojen bir toplum meydana getirmek ve bunu idame ettirmek' olarak özetlenebilecek aynı güvenlik tedbirine hizmet edecek şekilde tasarlanmıştır (Çağaptay, 2002). Mülteciyi, çeşitli nedenlerle topraklarını terk etmek zorunda kalıp geçici olarak Türkiye'ye yerleşmiş kişi olarak tanımlayan 2510 sayılı Kanunla, yalnızca "Türk köken ve kültürü"nden olanların kalıcı olarak ülkeye yerleşmesine izin verilmiştir. Ancak, ulus-inşa politikalarının gevşetilmesiyle, devlet merkezci Türk modernleşmesinin önemli bir siyasi boyutu ve toplumsal bir gaye olarak tanımlanan Batılılaşma önem kazanmıştır (İçduygu, 2004). Batılılaşma politikası Soğuk Savaş boyunca ivme kazanmış ancak Türkiye'nin, özellikle Güneydoğu sınırlarıyla ilgili endişeleri, takip eden onlarca yılda kendini göstermeye devam etmiştir. 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nün imzalanmaları, sınır güvenliği alanında yeni bir dönem açmış olsa da Türkiye, kendi güvenlik politikalarına bağlı kalmıştır. Türk olmayanların ülkeye kabul edilmemesi kuralı revize edilmekle birlikte, Doğu'daki siyasi çatışmalardan "korunmak" ve Batılılaşma gayesine hizmet etmek üzere göçmenlerin sadece "Avrupa kökenli"lerden olmasını garantileyecek coğrafi sınırlama getirilmiştir (Biehl, 2009). Buna göre Türkiye, "Avrupa dışında gerçekleşen olaylardan dolayı Türkiye'ye gelmiş mülteciler için üçüncü ülkeye yerleştirmeyi, en çok tercih edilen

çözüm olarak korumaktadır" (BMMYK Türkiye, t.y.). Bu sınırlamanın uygulamadaki anlamı, Avrupa dışından gelenlerin Türkiye'ye mülteci statüsü başvurusunda bulunamayacaklarıdır. Sınırlama, mülteci statüsü edinemeyen göçmenlerin belirli yasal haklardan mahrum bırakıldığı gerekçesiyle sivil toplum tarafından da şiddetle eleştirilmiştir. (Kirişci, 2007: 95). AB 1950'li yıllardan bu yana Türkiye'nin coğrafi sınırlamayı kaldırmasını beklese de sınırlama hâlen devam etmekte ve Türkiye'nin sınır güvenliği politikaları ve pratiklerini şekillendirmektedir.

3. GÖÇ VEREN ÜLKE OLARAK TÜRKİYE

Avrupa'dan ABD ve Avustralya'ya göç, sanayileşmenin bir sonucu olarak 1940'lı yıllardan itibaren artmış; vatandaşlık veya "yarı-uyruk" veya "ayrıcalıklı yabancı" gibi özel yasal statüler verilen bu Avrupalı göçmenlerin çoğu bulundukları ülkelere yerleşmişlerdir (Fassmann ve Munz, 1992). AET'nin kurulması ve İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan ekonomik gelişme, başka ülkelere göç ile birleşince Avrupa'da işgücü açığına neden olmuş ve bu durum, Soğuk Savaş boyunca Türkiye'nin sınır güven(liksiz)liği alanına damgasını vurmuştur. 1973 petrol krizinin neden olduğu ekonomik durgunluğa kadar Avrupa'ya işçi göçü Türkiye'de göç yönetimini önemli ölçüde etkilemiştir. İşçi göçü yasal olarak hükümetler arası anlaşmalarla düzenlenmiş ve Türkiye bunu, hem 1960'lı yılların yüksek işsizliğini azaltmanın bir stratejisi, hem de Avrupa dövizli bir gelir kaynağı olarak kullanmıştır. Bu dönemde Avrupa ve Türkiye'den çeşitli aktörlerin pratikleriyle şekillenen alan çoğunlukla işbirlikçi uygulamalarla karakterize olmuştur.

Avrupa ülkeleri de Türkiye'den göçü memnuniyetle karşılamıştır. Türkiye, ikili işgücü alımı anlaşmalarının ilkini 1961 yılında Almanya ile imzalamıştır. İşgücü fazlasının ihracı daha sonra, ülkenin 1962-1973 yılları arasında uygulamaya koyduğu Birinci ve İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planlarının kararlarından biri haline gelmiştir. 1980lere kadar Türkiye, birçok başka Avrupa ülkesiyle de anlaşmalar yapmıştır (İçduygu ve Üstübici, 2014: 48, 57). Göçün her iki yönde de geçici olması gerekirken ve Türkiye'den giden göçmenlerin başta 'misafir işçi' olarak kabul edilmesine rağmen, bu şahısların çoğu, kalıcı göçmen haline gelip bilahare bulundukları ülkenin vatandaşı olmuşlardır. Göç, planlanandan uzun sürdüğünden 'misafir işçiler' on yıllarca Türkiye'nin ekonomisine katkıda bulunmaya devam etmiştir (Aydas vd., 2005). Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ile birlikte Türk işçilerinin geri dönüşlerini teşvik programları oluşturulmuş olsa da göçmenlerin çoğunluğu AET ülkelerine yerleşmiştir. Bugün dünya genelindeki altı buçuk milyon göçmen Türk

Alternatif Politika, 2022, 14 (1): 32-65
https://doi.org/10.53376/ap.2022.02

vatandaşından beş buçuk milyonu Batı Avrupa ülkelerinde yaşamaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, t.y.).

Göçmen işçilere nispeten ucuz işgücü olarak ev sahipliği yapmak, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemdeki seri üretime dayalı Fordist misafir işçi programları bağlamında AET ülkelerinin ekonomi politikalarının önemli bir yönü olmuştur (Castles vd. 1984). 1963 tarihli Ankara Anlaşması'nda, taraflar arasındaki "işçi akımını... gerçekleştirme" de hedeflenmiştir (Resmî Gazete, 1964). Anlaşma ile, "Türkiye'nin ekonomik politikalarının Topluluğunkilere yaklaştırılması" için tüm ortak tedbirlerin teşvik edilmesiyle Türkiye ile AET ülkeleri arasında daha kapsamlı bir ortaklık tesis edilmiştir (Resmî Gazete, 1964, Madde 4; Roma Antlaşması, 1957, Madde 227/2). Anlaşmanın, Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunacak birkaç düzenlemesiyle Türkiye'ye yatırım da teşvik edilmiştir. Bu olgu, sanayi ülkelerinin merkez olarak işgücü ihtiyacına, Türkiye'nin de çevre ülke olarak işçi arzına dayanan klasik bir merkez-çevre göç modeli olarak yorumlanmıştır. Bu şekilde anlaşıldığı üzere, kişilerin serbest dolaşımı, Avrupa tarafından o dönemde güvenlikleştirilmemiş olmakla kalmayıp işgücünün güvence altına alınması amacıyla arzulanan bir durum da arz etmiştir. Dönemin Türk hükümeti de göçü "bir basınç tahliye vanası ve hatta 1960'ların başından beri bir kalkınma aracı" olarak görmüştür (Oğuz, 2012: 47).

1961-1975 yılları arasında Türkiye'nin göç pratiklerini düzenleyen yönetim çevreleri ağırlıklı olarak Devlet Planlama Teşkilatı ile İş ve İşçi Bulma Kurumu bürokratlarından oluşmuştur. Bu iki temel kurum, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yurtdışı Teşkilatı, Kırsal Kalkınma Kooperatifleri, Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası, Yurt Dışı İşçi Sorunları Genel Müdürlüğü, Yurt Dışındaki İşçi ve Vatandaşların Sorunlarının Koordinasyonu Komisyonları gibi birçok başka kuruluşça da desteklenmiştir (İçduygu ve Aksel, 2013: 188). Göç, güvenlikten çok ekonomi ile bağlantılı olduğundan, ekonomi ve işgücü ile ilgili kurumlar bürokratik pratiklerde daha etkin olmuştur. Bu durum 1980li yıllardan itibaren ülke ve dünya gündemiyle birlikte dönüşen güvenlik algısının da etkisiyle yeniden değişmeye başlayacak ve kuruluş dönemine benzeşen şekilde göç ve sınır yönetimi alanı daha yoğun olarak güvenlik pratikleri ile şekillenecektir. Dönüşmeye başlayan siyasi ortam, alanı tanımlayan hukuki çerçeveyi ve rutin pratikleri de etkileyecektir.

4. TRANSİT ÜLKE OLARAK TÜRKİYE

1980'li yıllardan itibaren Türkiye, özellikle; Sovyetler'in Afganistan'ı işgali, İran'daki rejim değişikliği, İran-Irak Savaşı, komünist rejimlerin çöküşü ve son olarak Arap Ayaklanmaları'nı takip eden çatışmalar gibi komşu çevresindeki

siyasi gelişmelerin neticesinde dünyanın farklı yerlerinden artan sayıda göçmen almaya başlamıştır (İçduygu ve Yükseker, 2012). Böylece, "ne Türk ne de Müslüman olan yabancıların" da göç dönemi başlamıştır (İçduygu ve Aksel, 2013: 175). Dahası, küreselleşmenin de etkisiyle ivme kazanan insan hareketliliği ve bunun ulus-devlet kurumu ile oluşturduğu çelişki, göçün diğer ülkeler gibi Türkiye tarafından da üzerine politika geliştirilmesi gereken, çok katmanlı önemli bir mesele olarak algılanmasında etkili olmuştur (İçduygu ve Keyman, 2000). Bu nedenle, Göç, Sığınma ve Mülteciler üzerine Hükümetler arası İstişareler, BMMYK ve Türkiye arasındaki iletişim göz önüne alındığında, "Türkiye'nin, 1987 gibi erken bir tarihte transit bölge olarak tanımlanan ilk ülke" olması anlaşılır olmaktadır (Oelgemoller, 2011: 414). Düzenli ve düzensiz göçmenleri, transit göçmenleri, sığınmacıları ve mültecileri içeren bu karışık göç akımları neticesinde Türkiye'nin göç veren ülke statüsü değişmeye başlamış ve hareketlilik rejimi eskisinden daha karmaşık hale gelmiştir (Bkz. Wissink vd., 2013). Gelir eşitsizlikleri, 1980'li yılların iç siyasi ortamı, Avrupa'da aile birleşmeleri nedenleriyle yüksek vasıflı uzmanlar ile öğrencilerin göçü devam etmiş olsa da Türkiye'nin transit ülke statüsü, sonraki on yıllarda hız kazanmıştır.

Avrupa'ya geçiş amacıyla ülkeye ilk toplu girişler, İslam Devrimi'nin ardından İran'dan olmuştur. Türkiye, 1951 Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi sınırlama ve Avrupalı olmayan sığınmacıların statüsüne ilişkin özel bir düzenlemesinin bulunmaması nedenleriyle İranlı göçmenlerin ülkede turist olarak kalmasına geçici izin vermiştir. Bu göçmenlerin sınırlı sayıdaki kısmı üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek üzere BMMYK'ya başvururken çoğunluğu, düzensiz yollardan Avrupa'ya ulaşmaya çalışmıştır. İkincisi, 1988'de ve Körfez Savaşı'nın akıbetiyle 1991'de Kuzey Irak'tan gelen Kürt mülteci akınının ardından Türkiye, AB'li olmayan bu göçmenlere 'geçici misafir statüsü' vermeye başlamıştır. Üçüncü bir ülkeye yerleştirme sürecinin başlatılması için de İçişleri Bakanlığı ile BMMYK'nın bir sığınmacıya ortaklaşa mülteci statüsü vermesi gerekmiştir (Kirişci, 2002). Bunun dışında Türk hükümeti, mülteci statüsü verilmeyen kişilere BMMYK'nın ulaşmasına izin vermemiştir. 1951 Sözleşmesi'ne getirdiği coğrafi sınırlamayı kaldırmayı reddetmesine rağmen Türkiye, Avrupalı olmayan bölgelerden gelen göçmenlere geçici misafir statüsü vermeye başladığı tarihten beri, bu sınırlamayı pratikte ancak kısmen uygulaya gelmiştir.

Türkiye üzerinden nüfus hareketlerinin artışı ve dolayısıyla ülkenin transit ve göç alan ülke rolünün güçlenmesiyle sınırlar ve göç konusu gitgide daha çok güvenlikle ilişkilendirilmeye başlanmıştır. Devlet, 1980'li yıllarda aşamalı olarak güvenlik pratiklerini çeşitlendirmiş ve İçişleri Bakanlığı ile Türk Silahlı Kuvvetlerinin sınır güvenliğine müdahaleleri yeniden artmıştır. 1988 yılında

yayımlanan 3497 sayılı Kara Sınırlarının Korunması ve Güvenliği Hakkında Kanun ile, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), kara sınırlarının korunması ve güvenliğinden sorumlu kurum olarak yetkilendirilmiştir (Türk Silahlı Kuvvetleri, 2020). TSK, bu görevi, ülkenin özellikle Doğu ve Güneyindeki belirli sınırlarda Jandarma ile paylaşmaktadır. 1982 yılında yürürlüğe giren 2692 sayılı Sahil Güvenlik Komutanlığı Kanunu; sahillerin, karasularının, Boğazların, Marmara Denizi'nin, liman ve körfezlerin güvenliğinden, Komutanlığı sorumlu tutmuştur. Komutanlık, 1985 yılından beri İçişleri Bakanlığı altında faaliyet göstermektedir. Bakanlık, ayrıca havalimanlarının güvenliğinden sorumlu tutulmuş ve bu görevi, "mahallî idareler, emniyet güçleri, jandarma, özel kolluk kuvvetleri ve ilgili kamu ve özel kurum ve kuruluşları" aracılığıyla yerine getirmiştir (Sert, 2013: 177).

1994 tarihli Yönetmelik (Resmî Gazete, 1994) ile Türk makamları, düzensiz ve transit göç konusunda daha hedefe odaklı bir güvenlik politikası izlemeye başlamıştır. İran-Irak Savaşı ve Körfez Savaşı ardından gelen mülteci akını sonrasında hazırlanan Yönetmelik, Türkiye'nin güvenlik endişelerini gözler önüne sermiştir (Biehl, 2009). Hazırlık sürecinde, özellikle İçişleri Bakanlığı yetkilileri olmak üzere bürokrasinin rolü önem arz etmiştir (Eroğlu, 2015). Dışişleri Bakanlığı, danışılan tek kurum olmuştur. O dönemde bürokrasinin sınır politikalarındaki rolü, sonraki on yıllarda olduğundan daha büyük seyretmiştir (Kirisci, 1996). Dahası, ulusal güvenlik kaygılarından ötürü yetkiler, devlet dışı veya uluslararası kuruluşlar ile paylaşılmaktan ziyade belirli devlet kurumlarında toplanmıştır.

1994 tarihli Yönetmelik ile, sınır kontrolünün bürokratik pratikleri üzerinde ulusal makamların gücünü daha da artıracak değişikliklere gidilmiştir. Yönetmeliğin temel amaçlarından biri, mülteci statüsünü belirlemenin (MSB) kontrolünü ulusal makamlara devretmek olmuştur. Bunun öncesinde MSB'yi, 1960 yılında Ankara'da açılan BMMYK ofisi uygulamıştır. Yönetmeliğe göre, Türkiye'ye yerleştirilmek üzere BMMYK'ya başvuran Avrupalı olmayan tüm sığınmacıların 'geçici sığınma' talebiyle Türk makamlarına başvurmaları gerekmiştir (Biehl, 2009). Başta bu, 'çift başlı bir prosedür' yaratmış, Türkiye'de geçici olarak kalmaya dair ulusal makamların kararını da bağlayıcı ve nihaî kılmıştır. 1994 tarihli Yönetmelik, Türkiye dışında bir ülkeye iltica etmeye çalışan göçmenlerin iltica ve geçici oturma izni başvuruları üzerinde valilerin yetki ve sorumluluklarını da artırmıştır. Yönetmelik, mülteci ve sığınmacıların sınır dışı edilmesine ilişkin prosedürlere dair 1951 Sözleşmesi ile coğrafi sınırlamaya işaret etmiştir.

Türkiye sınırlarına topluca gelen sivil mülteci ve sığınmacıların öncelikle, varsa, silahlarından arındırılması ve mülteci kamplarına yerleştirilmek üzere polis

veya jandarmaya teslim edilmesi gerekmiştir. Kamplara veya şehirlere yerleştirilmeden önce bu kişilerin isimleri, doğum yer ve tarihleri, memleketlerindeki statüleri, Türkiye'ye geliş nedenleri, Türkiye'de akraba ve yakınlarının olup olmadığı, varsa bu kişilerin adresleri gibi bilgiler toplanacak, parmak izleri alınacaktır. Bu pratikleri tatbik eden personel İçişleri Bakanlığınca görevlendirilmiştir. Yönetmeliğin 2006 yılında değiştirilen 7. Maddesinde ihtiyaç halinde "İçişleri Bakanlığı... diğer bakanlık, kurum ve kuruluşlar ile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Uluslararası Göç Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri ile iş birliğinde bulunabilir" denmektedir (Resmî Gazete, 2006). Türk Kızılay ve Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu, özellikle sağlık ve barınma ile ilgili pratikler konusunda yardım sağlamada Türk hükümetine destek olmuştur (Resmî Gazete, 1994).

2000'li yılların ortalarına kadar Türkiye, iltica ve göç politikalarını olabildiğince 'ulusal' tutmayı sürdürmüş olsa da 1990'ların sonlarında uluslararası eleştiriler nedeniyle MSB kararları üzerinde BMMYK'nın yetkisini artırarak bu tutumunu yumuşatmıştır. Türkiye'nin ulusal makamlarının BMMYK ile ilişkileri, ancak, ülkenin Güneydoğu sınırlarından gelen mülteci akınına ilişkin endişeleri yatıştıktan sonra normale dönmüştür. Yine de Türk makamlarının, özellikle AB kurumlarıyla yetki paylaşımına en açık olduğu 2000'lerin ilk on yılında bile, devletin güvenlik perspektifinin bir sonucu olarak İçişleri Bakanı ve Bakanlığın güvenlik teşkilatlarının rolü aslî olmuştur. Türk Polis Teşkilatı, güvenlik meselesi olarak gördüğü "mültecilerin kaderi ve haklarıyla ilgili önemli kararlar" almakta kullanılmıştır (Baklacıoğlu, 2009: 19). Teşkilat, yalnızca politikaları uygulamakla kalmamış, münferit dosyalarda aslî karar mercii görevi üstlenmiş, sınır güvenliği ile ilgili neredeyse tüm karar alma süreçlerinin de bileşeni olmuştur (Eroğlu, 2015: 31). Bir yasama sisteminin oluşturulmasıyla önemi bir miktar azalan bu rol, son on yılda yeniden artmıştır.

5. AB ADAY ÜLKESİ OLARAK TÜRKİYE

1999 yılında resmen AB üyesi adayı olan Türkiye'nin sınır güven(liksiz)liği alanı, üyelik vizyonundan oldukça etkilenmiştir (Helsinki Avrupa Konseyi, 1999). AB, sınır ve göç yönetiminin uyumlaştırılmasını, Türkiye'nin "AB"leşme (*EU-ization*) sürecinin' önemli bir unsuru olarak görmüştür. Her ilerleme raporunda Komisyon, iltica ve sınır güvenliği konularında daha fazla iş birliğine ihtiyaç olduğunu vurgulamayı sürdürmüştür. Buna karşılık, 2002'den beri Türkiye'de iktidarda olan Adalet ve Kalkınma Partisi de üyelik hedefiyle, ülkenin hukuki ve siyasi sistemlerini AB'ninkilerle uyumlu hale getirmekte istekli davranmıştır. Böylelikle bu dönemde Türkiye göç ve sınır güvenliği politika, pratik ve hukuki

Alternatif Politika, 2022, 14 (1): 32-65
https://doi.org/10.53376/ap.2022.02

sistemini AB ve dünya ile uyumlulaştırmada önemli adımlar atmıştır. Özellikle Arap Ayaklanmaları'nın ülke siyasetindeki etkisinin görünür hale gelmeye başladığı yıllara kadar, alanı Türkiye ve AB merkezli aktörlerin belli başlı çatışmalara rağmen görece iş birlikçi (*cooperative*) ilişkisel pratikleri şekillendirmiştir.

Siyaset arenasındaki gelişmeler, farklı bakanlık, kurum ve kuruluşlar arasındaki ortak faaliyetleri artırarak alandaki Türkiye-AB operasyonel iş birliğini yoğunlaştırmıştır. Türkiye, adaylığının ardından, entegre bir sınır güvenlik sistemi üzerinde AB ile yoğun şekilde çalışmıştır. "[...Y]eni kontrol noktalarının kurulması, ilave deniz devriyesi tahsisi, limanlarda demirli şüpheli gemilerin tespiti ve takibinin güçlendirilmesi" ve Türkiye'nin "Iran sınırı boyunca gözetleme kulelerinin inşası" yanında gözetim sistemleri ve veri tabanı paylaşımı gibi teknolojideki gelişmelerin de kullanıldığı ortak sınırlama tedbirleri ile düzensiz sınır geçişleri hedeflenmiştir (İlerleme Raporu, 2001). Bu sürece, Türkiye'nin (maddi ve teknolojik) operasyonel faaliyetlerini AB ile uyumlu hale getirme çabasının damga vurması, güven(liksiz)lik pratiklerinde belirgin bir artış anlamına gelmiştir.

Eğitim faaliyetleri, AB'nin kullandığı önemli bir kapasite geliştirme aracıdır. 1990'lı yılların başından itibaren Türkiye'nin Adalet ve İçişleri Bakanlıkları personeline ilaveten "sınır kontrol noktalarına atanan personele vize ve seyahat belgelerindeki sahtecilik konusunda" AB ve BMMYK ya da daha önce eğitim almış Türk personel tarafından senelik eğitimler verilmiştir (İlerleme Raporu, 2002: 102). Adaylığın ardından ise Sahil Güvenlik ve Jandarma (İçişleri Bakanlığı), Uluslararası Göçler Bürosu'ndan düzensiz göçün önlenmesine yönelik eğitim almaya, Kara Kuvvetleri de (Savunma Bakanlığı) BMMYK ile yakın iş birliğine başlamıştır (İlerleme Raporu, 1999). 2008 yılında, sınır polisini eğitmek üzere Türk Polis Akademisi bünyesinde, AB ve uluslararası kurumlarının bazı eğitim sorumluluklarını üstlenen, sınır güvenliği çalışmaları konusunda uzmanlaşmış bir birim ihdas edilmiştir (İlerleme Raporu, 2008). Böylelikle Türkiye'nin güvenlik personeli başta olmak üzere göç ve sınır yönetiminden sorumlu bürokrasisinin rutin pratikleri önemli ölçüde AB aktörleri ile uyumlu hale getirilmiş ve göçmenlerin AB dış sınırlarından uzak tutulması politikasında Türkiye de önemli bir aktör haline gelmiştir. AB'nin kendi "iç güvenliğiyle" ilgili olan bu meselenin yönetilmesine "dışarıdaki" aktörleri (çoğunlukla komşu devletlerden) dahil etmesi olarak tanımlanabilecek bu durum literatürde "dışsallaştırma" veya "uzaktan kontrol etme" şeklinde isimlendirilmektedir (Bkz. Lavenex, 1999; Boswell, 2003; Balzacq, 2009; Casas-Cortes et al., 2014).

Eğitimler, sınır güvenliği dışsallaştırma pratiklerinin temel unsurunu oluşturan ve bu bağlamda 1990'lardan itibaren artan şekilde Türkiye'nin sınır ve göç yönetimine de entegre edilen teknoloji ve gözetleme sistemlerinin kullanımına odaklanmaktadır. Örneğin, Schengen Bilgi Sistemi'ne katılım hazırlıkları için 2001 yılında jandarma ve polis müdürlüklerinde yeni parmak izi sistemleri kurulmuştur (İlerleme Raporu, 2001). Kolluk kuvvetleri ayrıca, AB Göç ve Sınır Geçişleri Konusunda Bilgi, Değerlendirme ve Değişim Merkezinin (CIREFI) altında, içinde yer alan ülkelerle bilgi alışverişinde bulunmak üzere 1999 yılında faaliyete geçen erken uyarı sistemine katılımda bulunmaya başlamıştır (İlerleme Raporu, 2002). CIREFI'nin amacı, "yasal göçü etkin bir şekilde incelemek, yasadışı göçü ve kolaylaştırıcı şebekeleri önlemek, sahte belgeleri daha iyi tespit etmek ve sınır dışı etme pratiklerini iyileştirmek"tir (CIREFI, 1999). 2004 yılında Türkiye, Avrupa Polis Teşkilatı (Europol) ve Avrupa Dolandırıcılıkla Mücadele Bürosu (OLAF) ile Schengen şartları üzerine çalışmak için bir ulusal birim de açmıştır. Ayrıca İçişleri Bakanlığı, "göçün kontrolünde yararlı olabilecek, Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO) standartlarına uygun yeni bir pasaportun kullanımına ve pasaportların optik taranmasına" geçmiştir (İlerleme Raporu, 1998). Schengen vize sistemine uyum için DNA ve parmak izi veri tabanları oluşturan biyometrik pasaportların kullanımı gerekmiş olup biyometrik güvenlik özellikli Türk pasaportları ve vize bandrolleri 2010 yılında bir sefer daha yenilenmiştir (İlerleme Raporu 2009: 75). 2013 yılında başlattığı e-vize sistemi ile Türkiye, sınır güvenliği ve düzensiz göç konusunda AB ile veri tabanı paylaşımını da uygulamaya koymuştur (İlerleme Raporu, 2015: 70).

AB ayrıca, "yap-işlet-devret" modeli ile geçiş noktalarının fiziksel güvenlik bileşenini de artırarak Türkiye'nin sınırlarını tahkim etmiştir. Türkiye, "doğudan batıya doğru hareketleri" izlemeye yardımcı olacak kontrol noktalarının yenilenmesini memnuniyetle karşılamış olup ortak bir erken uyarı sistemi kurmak için komşu ülkelerle temasa da geçmiştir (İlerleme Raporu, 2002). Türk Sahil Güvenliği, on yıl boyunca kaynaklarının yarısından fazlasını bu tedbirler için harcamıştır. 2008 yılında yayımlanan, AB'nin Dış Sınırlarındaki Kontrollere ilişkin Ortak bir El Kitabı, sınır kontrol noktalarındaki pratiklerini uyumlaştırmaları için Genel Kurmay Başkanlığı, Polis Teşkilatı, Gümrük Müsteşarlığı, Jandarma ve Sahil Güvenlik Komutanlığına dağıtılmıştır (İlerleme Raporu, 2008: 73). Komisyon, "koordinasyon ve verimliliği arttırmak için" çeşitli sınır güvenliği kuvvetinin "tek bir Sınır Muhafaza teşkilatı içinde birleştirilmesi"ni düzenli olarak önermiştir (İlerleme Raporu, 1999). Bigo'nun konu ettiği gibi (2008: 67) özellikle nüfus hareketliliği gibi "küresel tehditler" söz konusu olduğunda iç ve dış güvenlik tehdit ve tedbirleri birbirine kaynaşmaktadır. Bu durum, alandaki

Alternatif Politika, 2022, 14 (1): 32-65
https://doi.org/10.53376/ap.2022.02

polis ve ordu pratiklerini de birleştirerek sınır güven(liksiz)liğinde Türkiye-AB iş birliği ile sonuçlanmıştır.

Türkiye, entegre sınır yönetiminde (ESY) bakanlıkların pratiklerini koordine etmek, bu bakanlıklara politika önerilerinde bulunmak ve ulusal eylem planını uygulamak üzere 2002 yılında Dışişleri Bakanlığı bünyesinde, insan kaçakçılığını önleyecek, bakanlıklar arası bir Görev Gücü kurarak olumlu yanıt vermiştir. 2005 yılında İçişleri Bakanlığı; sahil güvenlik, polis ve jandarma arasında iş birliğini geliştirecek bir genelge yayımlamıştır (İlerleme Raporu, 2005: 112). 2007 yılında "Dışişleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Gümrük Müsteşarlığı, sınırdan geçen insanların izlenmesi konusunda veri bankalarını paylaşmaya başlamışlar…, Gümrük Müsteşarlığı bünyesinde bir risk analizi birimi kurulmuştur" (İlerleme Raporu, 2007: 65). Komisyon, polis teşkilatı bünyesinde de benzer bir birimi kurması için Türkiye'ye tavsiyede bulunmuştur. Bunun ardından, düzensiz göçle mücadelede koordinasyonu artırmak ve operasyonel faaliyetleri izlemek üzere Genelkurmay Başkanlığı, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı çalışanlarından oluşan bir koordinasyon kurulu tesis edilmiştir (İlerleme Raporu, 2010). 2006 yılında hızlandırılan ESY, bilgi toplama ve risk analizi konularında operasyonel iş birliğini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Avrupa Komisyonu, 2017). ESY ayrıca, "sınır kuvvetlerinin termal kameralar, radar, gece görüş sistem ve cihazları ve iletişim cihazları ile donatılması gibi altyapının yeniden inşasını ve sınırlar boyunca kara mayınlarının temizlenmesini" gerektirmektedir (Sert, 2013: 179).

AB üyelik perspektifinin politika yapımında etkili olduğu ve alandaki pratiklerin uyumlulaştırıldığı bu dönemde, çeşitli kolluk kuvvetleri arasındaki sınır ötesi iş birliği de hızlanmıştır. Türkiye ile Yunanistan, 2001 yılında akdettikleri ikili sınır güvenliği protokolüne ek olarak, organize suç ve düzensiz göçle mücadelede polisin iş birliğini artıran bir anlaşma imzalamışlardır. Düzensiz göçmenlerin iadesine ilişkin düzenlemeler 2002 yılında başlamış ve geri kabul anlaşmasının imzalanmasına kadar bu çerçeve içinde devam etmiştir. Bulgaristan ile 2004'te yapılan ikili protokol ile Bulgar sınır polisi ve Türk sahil güvenliği de ortak kara ve su sınırlarından düzensiz geçişleri önlemek için birlikte çalışmaya başlamışlardır (İlerleme Raporu, 2004). Türkiye, İçişleri Bakanlığı bünyesinde, "İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı ve AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Program (UP) doğrultusunda entegre sınır yönetimine (ESY) yönelik mevzuata ve idari yapılanmaya ilişkin araştırmalar, projeler ve ihtiyaç analizleri yürütmek" üzere İltica ve Göç Mevzuatı ve İdari Kapasitesini Geliştirme ve Uygulama Bürosunu açmıştır (İlerleme Raporu, 2009: 73). Mayıs 2004'te Europol ile yapılan iş birliği anlaşması, ortak gözetim ve bilgi paylaşım faaliyetlerini daha

da yoğunlaştırmıştır (İlerleme Raporu, 2004). Türkiye, Frontex ile işleyen bir düzenlemeye gitmek için çaba göstermeye başlamış ve gelen davet üzerine, 2009 yılında koordinasyon konuları için ilk irtibat görevlisini atamıştır (İlerleme Raporu, 2009; Frontex General Report, 2009). Birkaç yıl sonra, T.C. Dışişleri Bakanlığı, AB ve Frontex arasında; eğitim faaliyetlerini, ortak operasyonları, Frontex yetkilerinin Türkiye'de görevlendirilmesini içeren ve sistematik bilgi ve risk analizleri değişimini temin eden bir Mutabakat Zaptı imzalanmıştır (İlerleme Raporu, 2012: 97; Frontex General Report, 2014). AB dış sınırlarında meydana gelen düzensiz sınır geçişlerinin sayısı, sistematik verinin toplanmaya başladığı 2008 yılından beri ilk kez 2012'nin ikinci yarısında, "Yunanistan-Türkiye kara sınırındaki ortak gözetim ve devriye faaliyetleri" neticesinde hızla düşmüştür (Frontex General Report, 2012: 9, 18).

Türkiye Ulusal Eylem Planı; sınır dışı etme işlemleri, insan kaçakçılığıyla mücadele, güvenlik personelinin eğitimi, Türk polisinin ve diğer kolluk kuvvetlerinin kapasitelerinin artırılması, geri dönüş merkezlerinin kurulması, yasa ve politika oluşturma gibi çeşitli dışsallaştırma pratiklerini düzenlemiştir. Büro, bu pratiklerin tasarım ve uygulanmasında farklı sivil toplum ve uluslararası örgütler, ilgili bakanlıklar ve akademisyenlerle beraber çalışmıştır. Planın, "AB asgari standartlarının dikkate alınarak mevcut iltica uygulamasının AB'ne uyumlaştırılması" (2005) hedefini belirlemesinden sonra İçişleri Bakanlığı, 2006 yılında yürürlüğe koyduğu 'Uygulama Talimatı' ile Emniyet Genel Müdürlüğüne, 1994 Yönetmeliğinin uygun şekilde yürütülmesine dair detayları ibraz etmiştir (Genelge No. 57). Talimat, AB'ye düzensiz geçişleri önlemek için ortak güvenlik pratiklerini belirleyen düzenlemeler içermektedir. Bundan sonra, kaçakçılık yaptığı esnada yakalanan kişilerin ikamet veya sığınmacı statüsü edinmesi daha da zorlaştırılmıştır.

Görüldüğü gibi, bu dönemde Türkiye'nin AB sınır güvenliği politikalarına tamamen uyum gösterdiğini iddia etmek yanlış olsa da alanı ağırlıkla iki tarafın aktörleri arasındaki iş birliği şekillendirmiştir, denilebilir. Bu uyum Arap Ayaklanmaları'nın Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dan batıya göçü tetiklediği 2010lara kadar değişen ölçülerde de olsa devam etmiştir. Suriyeli göçmenlerin Türkiye sınırından toplu girişleri ise Türkiye ve AB'nin sınır güvenliği pratiklerini önemli ölçüde etkilemiştir. Komisyona göre Türkiye, "kampta kalanların tümüne tanınan açık-uçlu Geçici Koruma statüsü" ve sınırlarını açık tutmasıyla "yüksek seviyede… operasyonel kapasite sergilemiş"tir (İlerleme Raporu, 2012: 96). Yine de siyasiler ve medya tarafından yaygın biçimde 'kriz' olarak isimlendirilen yoğun ve toplu insan hareketliliği, Akdeniz`e kıyısı olan AB üyesi olan ve olmayan ülkeler arasında bürokratik pratikler alanını etkileyen siyasi düzeyde gerilimlere neden olmuştur. Sınır güvenliği iş birliği sürdüyse de 2010lar sonrası dönemde

Alternatif Politika, 2022, 14 (1): 32-65
https://doi.org/10.53376/ap.2022.02

çeşitli aktörlerin rekabetçi ve/ya çatışmacı söylem ve pratikleri daha görünür hale gelmiştir.

6. 'MAZLUMLARIN HAMİSİ' OLARAK TÜRKİYE[1]

Türkiye'nin sınır politikaları üzerindeki AB adaylığı etkisi 2010'lu yıllarda azalmışsa da Ekim 2015'teki ortak eylem planının "eşgüdümlü yanıt gerektiren ortak zorluklar" olarak dikkat çektiği durum sayesinde sınır pratikleri konusunda iş birliği çeşitli krizlere rağmen ve gittikçe azalan şekilde de olsa devam etmiştir (Avrupa Komisyonu, 2015). Komisyon'un işaret ettiği bu zorluklar, uygulamada "Suriyelilerin kitlesel akını"ndan kaynaklanan "mevcut kriz durumu"na göndermede bulunmaktadır (Avrupa Komisyonu, 2015). Türkiye ve AB, Türk Sahil Güvenliği'nin devriye ve gözetleme faaliyetlerinin kapasitesinin güçlendirilmesi, ortak geri dönüş operasyonlarında iş birliği, Frontex ve Europol ile bilgi alışverişi konularında iş birliği, vize serbestisi koşullarını karşılamasında Türkiye'ye mali yardım üzerine ortak niyetlerini Arap Ayaklanmaları ve toplu göçlerin başlaması sonrasında da beyan etmişlerdir.

Aynı yıl yayınlanan Türkiye-AB Zirve Bildirisinde ise AB Türkiye'nin "katılım sürecinin yeniden canlandırılması" için yeni fasılların açılması ve Türk vatandaşlarına vize serbestisi gibi daha geniş vaatlerde bulunmuştur (Türkiye-AB Zirvesi, 2015). Bununla birlikte AB sınır güvenliği iş birliğindeki temel amaç ve politikasını "göçmen ve sığınmacıların, AB'ye düzensiz yollardan girme çabalarına yönelik nedenleri ortadan kaldırmak" olarak açıklamıştır (AB-Türkiye Demeci Birinci Raporu, 2016). Anlaşma, pratikte, 1. 20 Mart 2016 tarihinden itibaren Türkiye'den Yunan Adalarına düzensiz yollardan giren tüm şahısların iadesini sağlamakta, 2. Suriye vatandaşları için yeni bir 'bire bir' sistemi getirmekte (geri gönderilen her Suriyeli göçmen için başka bir Suriyeli, AB tarafından mülteci olarak alınacak), 3. Türkiye'nin; deniz, hava ve kara yoluyla her türlü düzensiz hareketlilik girişimini önlemek için AB üyesi olan veya olmayan komşularla iş birliği yapacağını güvence altına almaktadır (Avrupa Birliği Konseyi, 2016; AB-Türkiye Demeci İkinci Raporu, 2016; Avrupa Komisyonu, 2016).

AB-Türkiye sınırına yönelik uygulanan ortak güven(liksiz)liği pratikleri sonucunda Şubat 2016 itibarıyla, Türkiye'den AB'ye geçiş yapan düzensiz göçmenlerin sayısı hızla azalmıştır. Ancak 'AB sınırlarının güvence altına alınması' dışındaki iş birliği hedeflerine ulaşılamamış ve bu da Türkiye'nin karar

[1] 'Mazlumların hamisi' isimlendirmesi, ilk kez Özdamar, Halistoprak ve Sula (2014) tarafından "From Good Neighbor to Model: Turkey's Changing Roles in the Middle East in the Aftermath of the Arab Spring" başlıklı makalede yapılmıştır.

alıcılarının iş birliği konusunda halihazırda var olan tereddütlerini artırmıştır. Arap Ayaklanmaları'nın en başından bu yana Türkiye'nin "insani ve ahlaki bir sorumluluk" çerçevesinde şekillendirdiği resmi söylemi, AB ile uyumun bozulmaya başlaması sonucunda kendi kimliğini konumlandırırken bir yandan da AB'yi eleştiren açıklamalara evrilmiştir (Erdoğan, 2015). Cumhurbaşkanı Erdoğan, "Gariplerin, mağdurların, mazlumların yurdu" olan Türkiye topraklarını Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin halklarına açarken, AB'nin "sorumluluklarını yerine getirmediğini" ve Türkiye'ye verdiği sözleri tutmadığını birçok konuşmasında gündeme getirmeye başlamıştır (Erdoğan, 2016; 2016a; 2017). Siyasi seçkinler, Müslüman muhacirlere yardım eden Medine halkına biçilen "ensar" rolüne soyunmaktadır. Türkiye, kendisini, "Ege'de bu göçmenleri taşırken…bu gemilerin batırılmasına zemin hazırlayan açıklamalar" yaptığını söylediği Avrupa'nın aksine Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinin "mazlum halkları" yanında yer alan insani bir aktör olarak konumlandırmaktadır (Erdoğan, 2015a).

Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde yaşanan ayaklanmalara, çatışmalara ve terörist hareketlere yönelik farklı tutumlar, Türkiye'nin eleştirilerini beslemiştir. Erdoğan'a göre, Türkiye göç meselesi ile terörizmi, "AB'nin yaptığı gibi" birlikte düşünmemekte (Erdoğan, 2015), bunun aksine, "sınırlarının güvenliği" ve "Suriyeli sığınmacıların ülkelerine gönüllü dönüşünün temini" için Suriye'de sınır ötesi operasyonlar yoluyla "asıl teröristlerle… çarpışmakta"dır (Erdoğan, 2019a). Böylece Türkiye terör konusundaki resmi söylemini de AB (ve Batı) karşısında şekillendirmeye başlamış ve bu durum AB aktörleri ile olan ayrışmayı daha da derinleştirmiştir. Türkiye'nin sınırötesi operasyonlara başlamasından sonra, Kasım 2016'da yayınlanan yeni ulusal güvenlik konseptine göre,

> Türkiye'nin terörle mücadelesi sadece kendi topraklarıyla sınırlı değildir. Terörizmin sınır aşan özelliği sebebiyle Türkiye'nin mücadelesi de geniş bir alanda sürüyor… Ülkemize yönelik terör tehdidinin kaynakları bu ülkelerde olduğu için Suriye'de ve Irak'ta askeri varlık bulunduruyoruz… Bunu,… Batılılara söyledik. [T]erörden arındırılmış kuzeyde bir bölge[nin şart olduğunu söyledik]… hiçbir zaman bizimle hareket etmediler… Suriye'de terörden arındırılmış güvenli bölge oluşturma çabamızın önüne kimse geçemez… Suriye ve Irak konusu, Türkiye için enerji meselesi değildir, siyasi etkinlik alanını genişletme meselesi değildir. Bu mesele bizim için öncelikle bir beka meselesidir (Erdoğan, 2016c).

Görüldüğü gibi Türkiye, daha geniş komşu çevresiyle bağlantılı şekilde ulusal güvenliğini yeniden tanımlayarak müdahale alanını genişletmiş, bölgeye müdahalesini gerekli ve "gücünün, yeteneklerinin ve nüfuzunun artışının" bir emaresi olarak ele almıştır (Erdoğan, 2015c). Türkiye'nin Orta Doğu'daki

Alternatif Politika, 2022, 14 (1): 32-65
https://doi.org/10.53376/ap.2022.02

"terörizmle mücadelesi" de ülkenin gücünün göstergesi olarak ele alınırken resmi söyleme göre "Batılı güçler" yine gerekeni yapmamaktadır (Erdoğan, 2016a; 2016b). Erdoğan, Türkiye'nin terörle savaşında, sınırlarının ve Suriye'nin teröristlerden arındırılması ve Suriyeli sığınmacıların geri gönderileceği bir güvenli bölgenin tesis edilmesi için mevcut hükümetin devrilmesi ve Suriye'de güvenli bir bölgenin oluşturulmasını, Türkiye'nin, "Batılıların desteğini" görmeyen "güvenlik ihtiyaçları" olarak görülmektedir (Lüleci Sula ve Sula, 2021).

Arap Ayaklanmaları sonrası AB'nin Türkiye'ye verdiği sözlerin birçoğunu yerine getirmemesi ve iki tarafın bölgeye yönelik siyaset ve güvenlikle ilgili farklılaşan motivasyonları, göç ve sınır güven(liksiz)liği alandaki pratikleri etkileyerek Türkiye'de ulusal kurumların güç ve yetkisinde aşamalı bir artışa neden olmuştur. Bu eleştirilerin yoğunlaştığı 2015-16 yıllarından önce bile Türkiye; alanda AB kurumları, STK'lar ve uluslararası örgütler karşısında ulusal kurumlarını güçlendirmek için sınır mevzuatı ve pratiklerini değiştirmeye başlamıştır. 2013 yılında kabul edilen Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), İçişleri Bakanlığı bünyesinde, "politika oluşturma ve Türkiye'deki tüm yabancılara ilişkin işlemlerden sorumlu olan başlıca kurum" olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (Göç İdaresi) kurulduğunu ilan ederek yeni bir sayfa açmıştır (BMMYK Türkiye, t.y.). Emniyet Genel Müdürlüğü, Türk Polis Teşkilatı gibi kolluk kurumlarından ve BMMYK ve Sığınmacılar ve Göçmenler Dayanışma Derneği gibi sivil oluşumlardan devralınan ilgili bürokratik görevlere dair yetkiler, uygulama düzeyinde Göç İdaresi'nin bünyesinde toplanmıştır (Kanun No. 6458, 2013; Türkiye Göç Raporu, 2013: 29). Neticede Göç İdaresi, kendisini de kuran kanun olan YUKK'un ve AB ile yapılan sınır anlaşmalarının uygulanmasından sorumlu hale gelmiştir. Nisan 2014 tarihli Başbakanlık genelgesi ile Göç İdaresi,

> 1. geri gönderme merkezlerinin kurulması ve mevcutların kapasitelerinin artırılması, 2. AB üyesi ülkeler tarafından gelecek geri kabul taleplerinin sonuçlandırılması, 3. yeni anlaşmaların imzalanması ve halen yürürlükte olan ikili geri kabul anlaşmalarının uygulanması için Dışişleri Bakanlığı ile birlikte çalışılması, 4. üçüncü ülke vatandaşlarının Türkiye'ye kabul edilmelerinden sınır dışı edilmelerine kadar geçecek sürede yürütülecek (sınır dışı edilme kararı dahil) iş ve işlemlerin yerine getirilmesi, 5. mevcut ve gerekli kanuni, hukuki, mali, idari ve teknik her türlü tedbirin alınması hususlarında yetkilendirilmiştir (Resmî Gazete, 2014).

AB, Göç İdaresi'nin kurulmasını, sınır yönetiminde Türkiye'nin "güvenlik odaklı yaklaşım"dan "daha sivil bir yaklaşım"a geçmesi olarak yorumlamıştır (İlerleme Raporu, 2013: 65). Türkiye de bu savı yüceltmiştir. Gerçi YUKK, Göç İdaresi'ninkiler de dahil, sınır güven(liksiz)liği pratiklerini sorunsuz bir şekilde

artırmıştır.[2] İlk olarak, Suriyeli göçmenlerin, mülteci statüsüne sahip olmaksızın uzun süreli kalışlarını gerekçelendirecek geçici koruma rejimini resmileştirmiştir ancak bunun yasal boşluk yaratan şartlarının detaylarını ortaya koymamıştır. Bu "yasal farklılaşma" geçici koruma altındaki göçmenleri belirli hak ve tanımadan mahrum bırakmaktadır (Ustubici, 2019). Bu şahıslar iltica başvurusunda bulunamayacaklarından Cenevre Sözleşmesi'nin koruması altında değillerdir. Bunun pratikteki anlamı, Türkiye'de kalan göçmenlerin, kamplarda BMMYK'dan yardım alamaması olmaktadır. Bu göçmenler BMMYK statüsü için başvurabilseler de yoğunluk çoğu zaman kurumun Türkiye'deki uygulama ortağının kapasitesini zorlamaktadır. Bunun neticesindeki uzun belirsizlik dönemlerinde sığınmacıların, İçişleri Bakanlığı`nın uygun bulduğu bir uydu kente taşınmaları düzenlenmiştir (Biehl, 2009). Türkiye ve başka coğrafyalardaki uydu kent uygulamasının hedefi, göçmen gruplarını kolayca erişilebilir ve kontrol edilebilir tutmaktır. Düzenli olarak mahalli polise imza vermek zorunda oldukları ve belli sürelerle başka bir şehre seyahat etmek istiyorlarsa seyahat izni almaları gerektiğinden, hareket etme hakları da kurallara bağlıdır. Türkiye-AB Bildirisi ardından, geçici koruma kapsamındaki Suriyelilere çalışma izni başvurusunda bulunma hakkı tanıyan bir yönetmelik kabul edilmiş ve bu yönetmelik kâğıt üzerinde göçmenlerin kırsal kesimlerdeki mevsimlik işlere sınırsız erişimini sağlamıştır. Düzenlemenin bir diğer amacı ise, Suriyeli göçmenleri Türkiye'ye yerleşmeye teşvik etmek ve AB'ye erişmeye çalışmaktan uzak tutmaktır. Bu hak, 2016 yılında TBMM tarafından kabul edilen Uluslararası İşgücü Kanunu'nda da teyit edilmektedir (İlerleme Raporu, 2016). Ancak, kırsal kesimdeki iş olanaklarının sınırlılığı ve Suriyelilerin yerel işverenlerce geniş ölçüde teminatsız istihdamı nedenleriyle işgücü piyasasındaki hakları hala güvence altında olmaktan uzaktır. Dolayısıyla, bu göçmenlerin birçoğu bağlı oldukları hukuki düzenlemelere aykırı olarak uydu kentlerde kalmayıp çoğunlukla el altından istihdam seçeneklerine ulaşmak için daha büyük şehirlere taşınmaktadır.

Ekim 2014 Geçici Koruma Yönetmeliği, geçici koruma altındaki kişilerin hak ve sorumluluklarının yanı sıra atlatmaları gereken bürokratik prosedürleri de geliştirmeye yönelik bir girişimdir (Resmî Gazete, 2014a). Yönetmelik ile, Göç İdaresi'nin, İl Göç İdaresi Müdürlükleri aracılığıyla geçici koruma statüsü verme

[2] Türkiye, Avrupalı olmayan göçmenleri geçici koruma altına almaya ilk olarak, statüsünün henüz transit ülkeye evrilmeye başladığı 1980'li yıllarda başlamıştır. Sonraki on yıllarda Türk makamları, coğrafi sınırlamayı aşmakta pragmatik bir çözüm olarak, BMMYK'ın güvenli bir üçüncü ülkeye yerleştireceği geçici koruma başvurularını daha fazla kabul etmeye başlamıştır. Normalde geçici koruma kararı, çok sayıda girişin olduğu toplu göç durumlarında uluslararası koruma mekanizmasının etkinleştirilmesinin imkânsız olması nedeniyle ancak kabine kararı ile alınır. Türkiye, Suriye'den toplu göç olana kadar çoğunlukla, yeniden yerleştirilmesi beklenen bu şahıslara geçici koruma statüsü vermiştir.

Alternatif Politika, 2022, 14 (1): 32-65
https://doi.org/10.53376/ap.2022.02

yetkisinin artırılarak, YUKK'taki yasal boşluğun kapatılması amaçlanmaktadır. Ayrıca, geri gönderme merkezlerinin ve barınma merkezlerinin kurulması, yönetilmesi ve güvenliğinin sağlanması görevleri de Göç İdaresi'ne devredilmiştir (Resmî Gazete, 2014a). Sonunda Göç İdaresi, halihazırda İçişleri Bakanlığı bünyesinde faaliyet göstermeleri nedeniyle, yalnızca Polis Teşkilatının sorumluluğunda olmayan merkezlerin yönetimini devralmaya karar vermiştir (İlerleme Raporu, 2014: 63).

Görüldüğü üzere, göçün yönetimi ve izlenmesi Göç İdaresi'ne devredilmiş olsa da farklı sığınmacı kategorilerinin koşulları birbiriyle uyumlu hale getirilememiştir. Avrupalı olmayan diğer şartlı mültecilerle karşılaştırıldığında, Suriyelilerin kayıt, hizmet ve yardımlara erişiminin daha sorunsuz olduğu görülmektedir. Bu kişilerin çoğunluğu Türkiye'ye açık sınır politikası sonucunda girmiş olup yeniden yerleştirilmeyi ve statülerinin belirlenmesini bekleyen diğer 'Avrupalı olmayanlardan' farklı olarak bir uydu kentte kalmak zorunda olmamıştır. Bununla birlikte Suriyeliler, üçüncü bir ülkeye yerleştirilmek üzere mülteci statüsü belirleme prosedürlerinden genellikle hariç tutulmaktadır (Ustubici, 2019: 11). Geçici koruma statüleri sadece, yasal olarak Türkiye'de kalmalarını sağlamaktadır. Dahası, 2014 Yönetmeliği, göçmenlerin güvenliğini sağlamak şöyle dursun, "parmak izi, fotoğraf ve diğer biyometrik verilerin alınması" gibi, merkezlerde kayıt ve konaklama için gözetim pratiklerini bile artırmıştır (İçduygu ve Millet, 2016).[3] Uluslararası siyaset sosyolojisi literatüründe gözetleme ve risk analizi faaliyetleri ilk ortaya çıktığında suçluları tespit etmek için kullanılan, fakat sınır güvenliği pratiklerine dahil edilmesiyle göçmenlerin bir kesimini 'yasadışı' olarak etiketlemeye hizmet etmesi bakımından güvenliği zedeleyici araçlar olarak ele alınmaktadır (Bigo ve Guild, 2005; Bigo, 2014; Topak, 2014; Gökalp Aras, 2014; Üstübici, 2019).

İkincisi, daha önce de belirtildiği gibi, YUKK, İçişleri Bakanlığı'nın alandaki yetkisini artırmıştır. Başka bir deyişle, Göç İdaresi'nin kurulması, İçişleri Bakanlığının; Dışişleri Bakanlığı, Avrupa Birliği Bakanlığı ve BMMYK yanı sıra diğer AB kurumları, STK'lar ve uluslararası kuruluşlar nezdindeki yetkisini artırmaya yaramıştır. 1990'lı yıllarda göçle ilgili konularda en etkin kurum olan Dışişleri Bakanlığı, 2010'lu yıllarda nüfuzunu İçişleri Bakanlığına kaptırmıştır. 2014 Başbakanlık genelgesi, tüm devlet kurumlarına, göç ve sınır yönetimi

[3] Özellikle Foucault'nun 'gözetim' kavramı uluslararası siyaset sosyolojisi çerçevesinden göç yönetimi ve sınır güvenliğini inceleyen araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılmıştır. Geniş anlamıyla bu kavram "polisiye, güvenlik, istihdam, ticaret, yönetim gibi çok çeşitli alanlara ait kurumlarca ve buraları temsil eden iktidarlarca, sürekli genişleyen bir kapsam ve yoğunlaşmayla kişisel verilerin elde edilmesini ve biriktirilmesini; analiz ve senteze tabi tutulmasını" ifade etmektedir (Bozalp, 2018: 28).

konusunda Göç İdaresi'ne gerekli her türlü desteği sağlamaları talimatını vererek Genel Müdürlüğü lider kurum konumuna getirmiştir (Tolay, 2012). O zamandan bu yana, Sağlık, Gümrük ve Ticaret, ve Dışişleri de dahil olmak üzere bazı bakanlıkların pratiklerinin İçişleri Bakanlığı bürokratik pratikleri ile uyumlaştırılması için çeşitli adımlar atılmıştır. İçişleri Bakanlığı, diğer aktörler karşısında güçlenirken Göç İdaresi de aynı şeyi Bakanlık bünyesinde başarmıştır. Öncesinde de bakanlığa bağlı daha küçük daireler sınır güvenliğinden sorumlu olmuştur ancak bunların hiçbiri Göç İdaresi gibi "ordu veya sahil güvenliğin sınır kolluk kuvvetleri üzerinde doğrudan yetki sahibi" olmamıştır (Sert, 2013: 176). Bununla beraber, sınır karakollarının, gözetleme kulelerinin, gözaltı ve geri gönderme merkezlerinin modernleştirilmesi ve yenilerinin inşası sorumluluğu da Göç İdaresi'ne devredilmiştir. Önceleri bu merkezler, İçişleri Bakanlığı'na bağlı Emniyet Genel Müdürlüğü ve Dışişleri Bakanlığı'na bağlı Göç, İltica ve Vize Genel Müdür Yardımcısı tarafından ortaklaşa yönetilmiştir (Türkiye Göç Raporu, 2016). Düzenlemelerin ve siyasi kararların uygulanmasına ilişkin sivil görevlerinin yanı sıra Göç İdaresi, İçişleri Bakanlığı ve kolluk kuvvetleri bünyesindeki diğer dairelerin pratiklerini düzenlemekle de yükümlüdür. Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı ile iş birliği yapmış ve bu kurumları koordine etmiştir (Türkiye Göç Raporu, 2013: 55). Kolluk kuvvetlerinden devraldığı görevler ve onları koordine etme sorumluluğuna dahil olması, Göç İdaresi'nin kendisini de bir güvenlik aktörü haline getirmektedir. İlaveten, bir başka güvenlik pratiği olarak, ülkede ikamet eden yabancılarla ilgili verilerini içeren Göçnet ve Küre veri tabanlarını uygulamaya koymuştur.

Sınır güven(liksiz)liği alanı, 2016 yılından itibaren yukarıda bahsedilen diğer siyasi gelişmelerin yanı sıra Türkiye'nin siyasal seçkinlerinin, Temmuz 2016 darbe girişiminin ardından ülke sınırlarının içinde ve dışında artan terörizm endişeleri nedeniyle de önemli ölçüde değişime uğramıştır. 2016'da çıkarılan, YUKK ve Türkiye-AB Bildirisinde değişiklik yapan bir olağanüstü hâl kararnamesi ile "terör örgütleriyle bağlantısı olduğu düşünülen kişilerin, haklarındaki sınır dışı kararının itiraz yoluyla askıya alınması ihtimali olmaksızın, Türkiye'den sınır dışı edilmesi" düzenlemiştir (İlerleme Raporu, 2018: 45). Ayrıca Kararname, Türkiye'de faaliyet gösteren yolcu taşıyan taşıyıcılardan, yolcu ve mürettebat verilerinin toplanmasında, Göç İdaresi'nin güç ve yetkisini daha da artırmıştır. Temmuz 2018'deki rejim değişikliğinin ardından İçişleri Bakanlığı ile Göç İdaresi alandaki Cumhurbaşkanlığının, daha ziyade güvenliğe meyilli zihniyetini benimseyen başlıca kurumlar olmayı sürdürmektedir. 2018'deki bir diğer kararname ile, daha önce YUKK ile kurulan Göç Politikaları Kurulu; sivil toplum ve akademisyenlerin katılımıyla düzenlenen Göç Danışma Kurulu ve Düzensiz

Alternatif Politika, 2022, 14 (1): 32-65
https://doi.org/10.53376/ap.2022.02

Göçle Mücadele Koordinasyon Kurulu lağvedilmiştir. Kararname ile Göç İdaresi bünyesinde, lağvedilen kurulların sorumluluklarını üstlenmek üzere, Düzensiz Göçle Mücadele Dairesi Başkanlığı adında yeni bir birim kurulmuştur (İlerleme Raporu, 2019: 45). Başkanlığın sorumlulukları, 1) düzensiz göçle ilgili işlemleri yürütmek, 2) Düzensiz göçle mücadele edilebilmesi amacıyla kolluk kuvvetleri arasında koordinasyonu sağlamak, 3) Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşmasını yürütmek, 4) Göç İdaresi tarafından verilen diğer görevleri yerine getirmektir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, t.y.). Türkiye, sınır güvenliğinden sorumlu tek bir sivil kurumun oluşturulması yönündeki AB tavsiyelerine olumlu yanıt vermemiş ve bu fikri, özellikle çeşitli sınır bölgelerindeki güvenlik kaygıları nedeniyle tamamen askıya almıştır (İlerleme Raporu, 2019).

2018 tarihli Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile ayrıca, dokuz cumhurbaşkanlığı kurulundan biri olacak Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu kurulmuş ve Kurula, ülkenin göç ve sınır güvenliği politikalarını tasarlama yetkisi verilmiştir. Göç Politikaları Kurulu, yeni ismiyle Göç Kurulu, İçişleri Bakanlığının çağrısı üzerine düzenli bir takvim izlemeden toplanacak diğer bakanlık temsilcileri eşliğinde, göç stratejisi veya Türkiye'nin ulusal eylem planı gibi belgeler üzerinde çalışmak üzere Bakanlığın başkanlığında yeniden yapılandırılmıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, t.y.a). Siber Güvenlik Kurulu da lağvedilmiş olup yetkileri, Cumhurbaşkanlığına bağlı oluşturulacak bir kurula devredilmiştir (İlerleme Raporu, 2019). Rejim değişikliğinden sonra AB Bakanlığı da kaldırılmış olup Dışişleri Bakanlığı altında bir başkanlık haline getirilmiştir. Bu itibarla, farklı bürokratik kurumlardan yetki devralan T.C. Cumhurbaşkanlığı, politika oluşturma düzeyinde iktidarını pekiştirmiştir. Göç İdaresi de operasyonel düzeyde bunun aynısını, İçişleri Bakanlığı bünyesinde yetkilerini pekiştirip STK'lar ve uluslararası kuruluşları saf dışı bırakarak yapmıştır. Başka bir deyişle, rejim değişikliği sonrasında alandaki yerini daha da sağlamlaştıran Göç İdaresi, ulusal kurumların iktidarını pekiştirmeye de hizmet etmiştir.

Kısaca özetlemek gerekirse, Arap Ayaklanmaları ile farklılaşmaya başlayan Türkiye ve AB'nin dış politikaları; Türkiye'nin üyelik müzakereleri, vize serbestisi, göçmenlerin Türkiye'deki yönetimi ile ilgili konularda AB'den beklediği desteği bulamamış olması; 2016 ve sonrasında ulusal güvenliğini artan şekilde sınırötesi ile ilişkilendirmeye başlaması; Temmuz 2016 darbe girişimi ve 2018 yılındaki rejim değişikliği ile önceki on yıla göre gittikçe daha uyumsuz bir hal almış ve bu alandaki sınır güven(liksiz)liği pratiklerine de etki etmiştir. Öyle ki, bu uyumsuzluk 2020 yılında Türkiye'nin AB sınırını kısa süreliğine de olsa göçmenlerin geçişine açması ile zirveye ulaşmıştır (Lüleci Sula ve Sula, 2021: 11).

7. SONUÇ

Bu makalede, mevcut USS çalışmalarında, çoğunlukla sınır bölgelerindeki gündelik pratiklere odaklanılarak sınır güven(liksiz)liği alanının dinamik doğasının gözden kaçırıldığı savunulmuştur. Bunun sonucunda USS, toplumsal ve ilişkisel ontolojiye olan taahhüdünü yerine getirmekte yetersiz kalmaktadır. Dahası, böyle bir anlatı, sınırlardaki güvensizliklerin sorumluluğunu tamamen, alandaki uygulayıcılara yıkmaktadır. Çalışmada, Türkiye'nin sınır güven(liksiz)likleri alanındaki önemli değişikliklerin siyasi kökenlerinin izi sürülerek, göçü bir güvenlik sorunu, göçmenleri de yasadışı özneler olarak inşa eden çeşitli aktörlerin sorumlulukları tespit edilerek alanın dinamik karakteri vurgulanmaktadır.

Çalışmada birkaç ampirik bulgu sunulmuştur. Bunlardan birincisi, Türkiye'nin mevcut sınır güven(liksiz)lik politikalarının kökleri, devletin Türk ve Müslümanlardan oluşan homojen bir toplum yaratmayı hedeflediği Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar uzanmaktadır. İkincisi, Soğuk Savaş'ın başlamasıyla birlikte Avrupalılaşma ve Batılılaşma politikaları hız kazanan Türkiye, özellikle Doğu ve Güney sınırlarında güvenlik politika ve pratiklerini henüz geliştirirken hem Batı'ya yönlenen hem de Batı'dan gelen nüfus hareketliliğini memnuniyetle karşılamıştır. Üçüncüsü, komşu çevresindeki çatışmaların arttığı, Soğuk Savaş'ın son on yılında Türkiye, bu coğrafyalardan çoğunlukla geçici koruma statüsünde transit göçmenleri kabul eden bir transit ülke olarak inşa edilmeye başlanmıştır. Dördüncüsü, 1999 yılında resmen AB üyesi adayı olmasından sonra Türkiye'nin sınır güvenliği politikaları, göç konusunda iş birliğinin üyelik için önemli bir kriter teşkil etmesinden dolayı, AB'ninkilerle uyumlu hale getirilmiştir. Son olarak, Arap Ayaklanmaları'nın ardından ve yakın çevresinde devleti daha aktif olmaya sevk eden yeni dış politika vizyonuyla Türkiye kendisini, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesinin mazlum halklarının hamisi olarak inşa etmeye başlamıştır. Bu da sınır güven(liksiz)lik pratiklerinde, ulusal makamların alandaki güç ve sorumluluklarını artırırken AB ile politikalarını farklılaştıran bir değişimle sonuçlanmıştır. Çalışmada, sınır güven(liksiz)lik analizine ilişkin iki kapsamlı sonuca ulaşılmıştır: 1. Alanlar dinamiktir ve birden çok 'yapan'ın eylemleri ile durmaksızın dönüştürülmektedir, 2. Sınır güven(liksiz)liğinin "yapanlığı" (*agency*) ve sorumluluğu hem pratik hem de politika düzeyindeki ilişkilere dayanmaktadır.

KAYNAKÇA

AB-Türkiye Demeci Birinci Raporu (2016), https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/proposal-implementation-package/docs/20160420/report_implementation_eu-turkey_agreement_nr_01_en.pdf (11.01.2020).

AB-Türkiye Demeci İkinci Raporu (2016), https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/proposal-implementation-package/docs/20160615/2nd_commission_report_on_progress_made_in_the_implementation_of_the_eu-turkey_agreement_en.pdf (04.10.2020).

Avrupa Birliği Konseyi (2016), "EU-Turkey Statement", https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/ (11.01.2020).

Avrupa Komisyonu (2015) "EU-Turkey Joint Action Plan", https://ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/Tur_En_Realitons/15_october_2015_eu_turkey_joint_action_plan.pdf (12.04.2019).

Avrupa Komisyonu (2015a), "Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions", https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/neighbourhood/pdf/key-documents/151118_joint-communication_review-of-the-enp_en.pdf (18.05.2019).

Avrupa Komisyonu (2016), "Commission Visa Progress Report: Turkey makes progress towards visa liberalization", https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_16_582 (13.12.2019).

Avrupa Komisyonu (2017), "European Integrated Border Management Strategy", https://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupDetailDoc&id=33415&no=7 (12.04.2019).

Aydas, Osman Tuncay, Bilin Neyapti, Kivilcim Metin-Ozcan (2005), "Determinants of Workers' Remittances: The Case of Turkey", Emerging Markets Finance & Trade, 41 (3): 53-69.

Balzacq, Thierry (2009), "The Frontiers of Governance: Understanding the External Dimension of EU Justice and Home Affairs", Balzacq, Thierry (Der.),

The External Dimension of EU Justice and Home Affairs: Governance, Neighbors, Security (London: Palgrave Macmillan): 1-34.

Biehl, Kristen (2009), "Migration securitization and its everyday implications: An examination of Turkish asylum policy and practice", https://cadmus.eui.eu/handle/1814/11761 (12.06.2020).

Bigo Didier ve Elspeth Guild (2005), Controlling Frontiers: Free Movement Into and Within Europe (Aldershot: Ashgate).

Bigo, Didier (2005), "Frontier Controls in the European Union: Who is in Control?", Bigo, Didier ve Elspeth Guild (Der.), Controlling Frontiers: Free Movement into and within Europe. (Farnham: Ashgate): 49-99.

Bigo, Didier (2008), "International Political Sociology", Williams, Paul (Der.), Security Studies: an introduction (Londra: Routledge).

Bigo, Didier (2013), "Borders, Mobility, Security", Kauppi, Niilo (Der.), A political sociology of transnational Europe (Birleşik Krallık: ECPR): 111-126.

Bigo, Didier (2014), "The in/securitization practices of the three universes of EU border control: Military/Navy − border guards/police − database analysts", Security Dialogue, 45(3): 209-225.

Bigo, Didier (2016), "International Political Sociology: Internal Security as Transnational Power Fields", Bossong, Raphael ve Mark Rhinard (Der.), Theorizing Internal Security in the European Union (Oxford: Oxford University Press).

Bigo, Didier ve R. B. J. Walker (2007), "Political Sociology and the Problem of the International", Millennium- Journal of International Studies, 35 (3): 725-739.

BMMYK Türkiye. (t.y.). *Türkiye'deki Mülteciler ve Sığınmacılar*. https://www.BMMYK.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar (11.06.2020).

Boswell, Christina (2003), "The 'External Dimension' of EU Immigration and Asylum Policy", International Affairs, 79 (3): 619-638.

Bourdieu, Pierre (1985), "The Genesis of the Concepts of Habitus and Field", Sociocriticism, 2 (2): 11–24.

Bozalp, Merve (2018), "Gözetim Toplumundaki Yapısal Değişim ve Dönüşümler", Amme Idaresi Dergisi, 51 (1): 27-69.

Casas-Cortes, Maribel, Sebastian Cobarrubias ve John Pickles (2014), "Good neighbours make good fences: Seahorse operations, border externalization and extra-territoriality", European Urban and Regional Studies, 23 (3): 1-21.

Castles, Stephen, Heather Booth ve Tina Wallace (1984), Here for Good, Western Europe's New Ethnic Minorities (Londra: Pluto Press).

CIREFI (1999), "Centre for Information, Discussion and Exchange on the Crossing of Frontiers and Immigration", https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:l33100 (11.06.2020).

Çağaptay, Soner (2002), "Kemalist Dönemde Göç ve İskan Politikaları: Türk Kimliği Üzerine Bir Çalışma", Toplum ve Bilim, 5 (2): 218-241.

Depelteau, Francois (2015), "Relational sociology, pragmatism, transactions and social fields", International Review of *Sociology*, 25(1): 45-64.

Elias, Norbert (1978), What Is Sociology? (New York: Columbia University Press) (Çev. S. Mennell ve G. Morrissey).

Emirbayer, Mustafa (1997), "Manifesto for a relational sociology", American Journal of Sociology, 103 (2): 281-317.

Erdoğan, Recep Tayyip (2014), "İslahiye'de Bulunan Çadırkent'te Yaptıkları Konuşma", https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/2942/islahiyede-bulunan-cadirkentte-yaptiklari-konusma (11.01.2020).

Erdoğan, Recep Tayyip (2015), "Türk Kızılayı Olağanüstü Genel Kurulu'nda Yaptıkları Konuşma", https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/29896/turk-kizilayi-olaganustu-genel-kurulunda-yaptiklari-konusma (11.01.2020).

Erdoğan, Recep Tayyip (2015a), "Irak Cumhurbaşkanı Fuad Masum ile Birlikte Ortak Basın Toplantısında Yaptıkları Konuşma", https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/32663/irak-cumhurbaskani-fuad-masum-ile-birlikte-ortak-basin-toplantisinda-yaptiklari-konusma (11.01.2020).

Erdoğan, Recep Tayyip (2015b), "Türk Kızılayı'nın Madalya Töreni ve İftar Programı", https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/32963/turk-kizilayinin-madalya-toreni-ve-iftar-programi (11.01.2020).

Erdoğan, Recep Tayyip (2016), "Birleşmiş Milletler 71. Genel Kurulu'nda Yaptıkları Konuşma", https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/52364/birlesmis-milletler-71-genel-kurulunda-yaptiklari-konusma (11.01.2020).

Erdoğan, Recep Tayyip (2016a), "Birleşmiş Milletler Mülteciler Zirvesi'nde Yaptıkları Konuşma", https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/52365/birlesmis-milletler-multeciler-zirvesinde-yaptiklari-konusma (11.01.2020).

Erdoğan, Recep Tayyip (2016b). "NATO Parlamenter Asamblesi Sonbahar Genel Kurul Toplantısında Yaptıkları Konuşma", https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/61069/nato-parlamenter-asamblesi-sonbahar-genel-kurul-toplantisinda-yaptiklari-konusma (11.01.2020).

Erdoğan, Recep Tayyip (2016c), "Türkiye'nin Yeni Güvenlik Konsepti Konferansında Yaptıkları Konuşma", https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/61114/turkiyenin-yeni-guvenlik-konsepti-konferansinda-yaptiklari-konusma (11.01.2020).

Erdoğan, Recep Tayyip (2017), "Birleşmiş Milletler 72. Genel Kurulunda Yaptıkları Konuşma", https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/87252/birlesmis-milletler-72-genel-kurulunda-yaptiklari-konusma (11.01.2020).

Erdoğan, Recep Tayyip (2019a), "TRT World Forum'da Yaptiklari Konusma", https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/112223/trt-world-forum-da-yaptiklari-konusma (11.01.2020).

Erdoğan, Recep Tayyip (2019b), "Küresel Mülteci Forumu'nda Yaptıkları Konuşma", https://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/113993/kuresel-multeci-forumu-nda-yaptiklari-konusma (11.01.2020).

Eren, A. C (1966), "Türkiye'de göç ve göçmen meselelerinin başlaması", Türk Dünyası, 1: 9-16.

Eroğlu, Deniz (2015), "The Making of Immigration Policies in Turkey: An analysis of LFIP", Sirkeci, Ibrahim, Doga Elçin ve Guven Şeker (Der.), Politics and Law in Turkish Migration (Londra: Transnational Press London): 25-38.

Fassmann, Heinz ve Rainer Munz (1992), "Patterns and Trends of International Migration in Western Europe", Population and Development Review, 18 (3): 457-480.

Finer, Samuel E. (1974), "State-building, State Boundaries and Border Control, Social Science Information, 13(4-5): 79–126.

Frontex General Report (2009), https://Frontex.europa.eu/about-Frontex/key-documents/?category=general-report&lang=de. (22.03.2020).

Frontex General Report (2012), https://frontex.europa.eu/about-frontex/key-documents/?category=general-report&lang=de (22.03.2020).

Frontex General Report (2014), https://frontex.europa.eu/about-frontex/key-documents/?category=general-report&lang=de (22.03.2020).

Frowd, Philippe M. (2014), "The Field of Border Control in Mauritania", Security Dialogue, 45 (3): 226-241.

Genelge No. 57 (2006), "İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü Uygulama Talimatı", http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/57-Sayili-Genelge-2010-Degisikligi.pdf (08.05.2019).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (t.y.), "Düzensiz Göçle Mücadele Dairesi Başkanlığı", https://www.goc.gov.tr/duzensiz-gocle-mucadele-dairesi-baskanliginin-gorevleri (04.10.2020).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (t.y.a), "Göç Kurulu", https://www.goc.gov.tr/goc-kurulu (04.10.2020).

Gökalp Aras, Ela (2014), "Biyopolitik Bir Nüfus Politikası Olarak Avrupa Birliği'nin Düzensiz Göç Rejimi ve Sınırlarda Ölüm Siyaseti", Nüfusbilim Dergisi, 36: 67–102.

Guillaume, Xavier ve Pinar Bilgin (2017), "Introduction", Guillaume, Xavier ve Pinar Bilgin (Der.), Routledge Handbook of International Political Sociology (Londra, Routledge): 1-15).

Guzzini, Stefano (2017), "Afterword: International political sociology, or the social ontology and power politics of process", Guillaume, Xavier ve Pinar Bilgin (Der.), Routledge Handbook of International Political Sociology (Londra: Routledge).

Güner, Z. (2007), "Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin İskân Politikası", Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 38: 1453-1466.

Helsinki Avrupa Konseyi (1999), "Helsinki European Council 10 and 11 December 1999 Presidency Conclusions", https://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm#a (04.10.2020).

İçduygu, Ahmet (2004), "From nation-building to globalization: an account of the past and present in recent urban studies in Turkey", International Journal of Urban and Regional Research, 28 (4): 941-51.

İçduygu, Ahmet ve Aysen Üstübici (2014), "Negotiating Mobility, Debating Borders: Migration Diplomacy in Turkey-EU Relations", Schwenken, Helen ve Sabine Russ-Sattar (Der.), New Border and Citizenship Politics (UK: Palgrave Macmillan).

İçduygu, Ahmet ve Damla B. Aksel (2013), "Turkish Migration Policies: A Critical Historical Retrospective", Perceptions, 18 (3): 167-190.

İçduygu, Ahmet ve Deniz Yükseker (2012), "Rethinking Transit Migration in Turkey: Reality and Re-presentation in the Creation of a Migratory Phenomenon", Population, Space and Place, 18 (4): 441-456.

İçduygu, Ahmet ve Evin Millet (2016), "Syrian Refugees in Turkey: Insecure Lives in an Environment of Pseudo-Integration", http://www.iai.it/sites/default/files/gte_wp_13.pdf (08.05.2019).

İçduygu, Ahmet ve Fuat Keyman (2000), "Globalization, Security, and Migration: The Case of Turkey" Global Governance, 6 (3): 383-398.

İlerleme Raporu (1999), "Türkiye'nin Katılım Yönünde İlerlemesine İlişkin Komisyon 1999 Düzenli Raporu", https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_1999.pdf (19.07.2020).

İlerleme Raporu (2001), "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine ilişkin 2001 Yılı İlerleme Raporu", https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2001.pdf (19.07.2020).

İlerleme Raporu (2002), "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine ilişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu", https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/Turkiye_Ilerleme_Rap_2002.pdf (19.07.2020).

İlerleme Raporu (2004), "Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine ilişkin 2004 Yılı İlerleme Raporu", https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/Tur_En_Realitons/Progress/Turkey_Progress_Report_2004.pdf (19.07.2020).

İlerleme Raporu (2005), "Türkiye 2005 İlerleme Raporu", https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/Tur_En_Realitons/Progress/Turkey_Progress_Report_2005.pdf (19.07.2020).

İlerleme Raporu (2007), "Türkiye 2007 İlerleme Raporu", https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2007.pdf (19.07.2020).

İlerleme Raporu (2008) "Türkiye 2008 İlerleme Raporu", https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/Tur_En_Realitons/Progress/turkey_progress_report_2008.pdf (19.07.2020).

İlerleme Raporu (2009), "2009 Yılı Türkiye İlerleme Raporu.", https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf (19.07.2020).

İlerleme Raporu (2010), "Türkiye 2010 İlerleme Raporu", https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/Tur_En_Realitons/Progress/turkey_progress_report_2010.pdf (19.07.2020).

İlerleme Raporu (2012), "Türkiye 2012 Yılı İlerleme Raporu", https://www.ab.gov.tr/files/2012_ilerleme_raporu_tr.pdf (19.07.2020).

İlerleme Raporu (2013), "Türkiye 2013 Yılı İlerleme Raporu", https://www.ab.gov.tr/files/2013%20ilerleme%20raporu/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf (19.07.2020).

İlerleme Raporu (2014), "Türkiye 2014 İlerleme Raporu", https://www.ab.gov.tr/files/IlerlemeRaporlari/2014_progress_report.pdf (19.07.2020).

İlerleme Raporu (2015), "Türkiye 2015 İlerleme Raporu", https://www.ab.gov.tr/files/5%20Ekim/2015_turkey_report.pdf (19.07.2020).

İlerleme Raporu (2016), "Türkiye 2016 İlerleme Raporu", https://www.ab.gov.tr/files/pub/2016_progress_report_en.pdf (19.07.2020).

İlerleme Raporu (2018), "Türkiye 2018 Türkiye Raporu", https://www.ab.gov.tr/siteimages/pub/komisyon_ulke_raporlari/2018_turkiye_raporu_tr.pdf (19.07.2020).

İlerleme Raporu (2019), "Türkiye 2019 İlerleme Raporu" https://www.ab.gov.tr/siteimages/resimler/20190529-turkey-report(1).pdf (19.07.2020).

İşleyen, Beste (2018), "Transit Mobility Governance in Turkey", Political Geography, 62: 23-32.

Kanun No. 6458 (2013), "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu", https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf (01.09.2019).

Kirişci, Kemal (1996), "Is Turkey Lifting the 'Geographical Limitation'?", International Journal of Refugee Law, 8 (3): 293-318.

Kirişci, Kemal (2002), "Immigration and Asylum Issues in EU-Turkish Relations: Assessing EU's Impact on Turkish Policy and Practice", Lavenex, Sandra ve Emek M. Uçarer (Der.), Migration and Externalities of European Migration (Oxford: Lexington).

Kirişci, Kemal (2007), "Turkey: A Country of Transition from Emigration to Immigration", Mediterranean Politics, 12 (1): 91–97.

Lavenex, Sandra (1999), Safe Third Countries: Extending EU Asylum and Migration Policies to Central and Eastern Europe (Budapest: Central European University Press).

Luleci Sula, Cagla ve Ismail Erkam Sula (2021), "Migration Management in Turkey: Discourse and Practice", Uluslararası İlişkiler, 18 (72): 1-17.

Madsen, Mikael Rask (2017), "Transnational fields and power elites", Basaran, Tugba, Didier Bigo, Emmanuel-Pierre Guitted ve R.B.J. Walker (Der.), International Political Sociology: Transversal Lines (Londra: Routledge).

Mutlu, Can ve Cagla Luleci (2017), "The International Political Sociology of Security Studies", Guillaume, Xavier ve Pinar Bilgin (Der.), Routledge Handbook of International Political Sociology (Londra: Routledge).

Oelgemoller, Christina (2011), "Transit and Suspension: Migration Management or the Metamorphosis of Asylum Seekers into Illegal Immigrants", Journal of Ethnic and Migration Studies, 37 (3): 407-424.

Oğuz, Gonul (2012), "International Cooperation in Combating Human Trafficking in the EU: Evidence from Turkey", Irish Journal of Sociology, 20 (1): 39-64.

Ozgur Baklacıoğlu, Nurcan Özgur (2009), "Building Fortress Turkey: Europeanisation of Asylum Policy in Turkey", Romanian Journal of European Studies, 12-27.

Özdamar, Özgur, B. Toygar Halistoprak ve I. Erkam Sula (2014), "From Good Neighbor to Model: Turkey's Changing Roles in the Middle East in the Aftermath of the Arab Spring", Uluslararası İlişkiler, 11 (42): 93-113.

Resmî Gazete (1964), "Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında bir Ortaklık Yaratan Anlaşma ve Eklerinin ve Eklerinin Onaylanmasının Uygun

Bulunduğuna dair Kanun", https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/11631.pdf (04.10.2020).

Resmî Gazete (1994), "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik", https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22127.pdf (11.06.2020).

Resmî Gazete (2006), "Türkiye'ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik'in yürürlüğe konulması", https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/01/20060127-2.htm (11.06.2020).

Resmî Gazete (2014), "Geri Kabul Anlaşması Hakkında Başbakanlık Genelgesi", https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/04/20140416-10.htm (11.06.2020).

Resmî Gazete (2014a), "Kabul ve Barınma Merkezleri ile Geri Gönderme Merkezlerinin Kurulması, Yönetimi, İşletilmesi, İşlettirilmesi ve Denetimi Hakkında Yönetmelik", https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/04/20140422-5.htm (11.06.2020).

Roma Antlaşması (1957), https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3Axy0023 (04.10.2020).

Sari, Elif ve Dincer, Cemile Gizem (2017), "Toward a New Asylum Regime in Turkey?", Movements: Journal for Critical Migration and Border Regime Studies, 3 (2): 59-80.

Schatzki, Theodore R. (2001), "Introduction: practice theory", Schatzki, Theodore R., Cetina, Karin ve Eike von Savigny (Der.), The practice turn in contemporary theory (Londra: Routledge).

Sert, Deniz (2013), "Turkey's Integrated Border Management Strategy", Turkish Policy Quarterly, 12 (1): 173-180.

Şanlıer Yüksel, İlke (2020), "Empowering Experiences of Digitally Mediated Flows of Information for Connected Migrants on the Move", Journal of Ethnic and Migration Studies, doi: 10.1080/1369183X.2020.1796264.

T.C. Dışişleri Bakanlığı (t.y.), "Türkiye-AB Arasında 18 Mart'ta Varılan Mutabakata İlişkin Soru-Cevaplar", http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ab-arasinda-18-mart_ta-varilan-mutabakata-iliskin-soru-cevaplar.tr.mfa (01.09.2019).

Toğral Koca, Burcu (2020), "Bordering processes through the use of technology: the Turkish case", Journal of Ethnic and Migration Studies, doi: 10.1080/1369183X.2020.1796272.

Tolay, Juliette (2012), "Discovering Immigration into Turkey: The Emergence of a Dynamic Field", International Migration, 53 (6): 57-73.

Topak, Ozgun E. (2014), "The Biopolitical Border in Practice: Surveillance and Death at the Greece-Turkey Borderzones", Environment and Planning D: Society and Space, 32: 815-833.

Türkiye Göç Raporu (2013), "Türkiye Göç Raporu No. 32", https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2013_yillik_goc_raporu.pdf (26.11.2019).

Türkiye Göç Raporu (2016), "Türkiye Göç Raporu No. 40", https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf (26.11.2019).

Türkiye Ulusal Eylem Planı (2005), "İltica ve Göç Alanındaki Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine ilişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı", https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/yonetmelikler/Temel-Belgeler/Iltica-Ve-Goc-Ulusal-Eylem-Plani.pdf (04.10.2020).

Türkiye-AB Zirvesi (2015), "29 Kasım 2015 Tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi", https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/29_kasim_2015_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf (26.11.2019).

Üstübici, Aysen (2019), "The impact of externalized migration governance on Turkey: technocratic migration governance and the production of differentiated legal status", Comparative Migration Studies, 7 (46): 1-18.

Wissink, Marieke, Franck Düvell ve Anouka van Eerdewijk (2013), "Dynamic Migration Intentions and the Impact of Socio-Institutional Environments: A Transit Migration Hub in Turkey", Journal of Ethnic and Migration Studies, 39 (7): 1087–1105.

Yildirim, Onur (2006), "The 1923 population exchange, refugees and national historiographies in Greece and Turkey", East European Quarterly, 40 (1): 45-70.